

SHËRIMI I SHPIRTRAVE

(edukimi i shpirtrave dhe përmbajtja nga të këqijat)

IBN HAZM EL - ENDELUSI

*Në emër të All-llahut, të Gjithëmëshirshmit, Mëshirëplotit!
Zoti im, lehtësoje, o Bujar!*

Ebu Muhammed ibn Ali ibn Ahmed ibn Seid ibn Hazmi, jurist sheriati nga Endelusi, All-llahu e përshkoftë me mëshirën e Vet, thotë: - Falënderimi i qoftë All-llahut në mirësitë dhe dhuratat e panumërta! Bekimi i All-llahut qoftë mbi Muhammedin i cili është shërbëtor i Tij dhe vulë e felajmëruesve dhe Të dërguarve të Tij! I mbështetem të Madhëruarit duke pranuar se jam pa pushtet dhe fuqi, andaj lus prej Tij ndihmë që të më mbrojë nga të gjitha frikat dhe gjërat e pakëndshme në këtë botë, e që në atë botë të më nxjerrë nga çdo frikë dhe vështirësi!

Unë në këtë libër kam tubuar shumë mendime që gjatë kohës dhe ndryshimeve të saj m'i ka dhuruar Dhuruesi i mençurisë, duke më mundësuar të kuptuarit e ndërrimeve të fatit dhe kundrimin e manifestimeve të tij. Në këtë kam shpenzuar pjesën më të madhe të jetës sime, duke i dhënë gjithnjë përparësi grumbullimit të tyre me anë të leximit dhe përsiatjes ndaj të gjitha kënaqësive tjera drejt të cilave synojnë shumica e njerëzve dhe ndaj grumbullimit të pasurisë. Njëkohësisht në këtë libër kam bërë çdo gjë që nga kjo e kam kuptuar që All-llahu xhel-le shanuhu të mundësojë që atë ta përdorë çdonjëri të cilin e zgjodhi nga robërit e Vet, e deri te i cili ai vjen. Gjatë përpilimit të tij shpirtin tim e kam lodhur dhe kam dhënë angazhim maksimal, sepse gjatë kohë vetëm me të kam qenë i preokupuar andaj lexuesi le ta pranoj me vullnet të mirë. Unë këtë atij në këtë mënyrë edhe ia kushtoj. E kur ta studiojë mirë dhe All-llahu xh.sh. të mundësojë që atë ta përdorë, do të bindet se kjo është më e mirë nga çdo thesar pasurie dhe çdo pasuri tjetër. Unë për gjithë këtë shpresoj në shpërblimin më të madh të Lartësuarit, sepse qëllimi im ka qenë ta bëjë atë me çka do të shërbeheshin robtë e Zotit dhe që do të përmirësojë atë që në mirësjelljen e tyre morale është prishur dhe do t'ishërojë sëmundjet e shpirtit të tyre.

Në tërë këtë unë vetëm All-llahun e ftoj në ndihmë!

MBI SHËRIMIN E SHPIRTRAVE DHE PËRMIRËSIMIN E SHPREHIVE TË KËQJIA

Kënaqësia që i arsyeshmi e gjenë në arsyeshmërinë e vet, i dituri në dijen e vet, i mençuri në urtësinë e vet, muxhtehidi në emër të All-llahut xh.sh. në ixhtihadin (angazhimi vetjak intelektual) e vet, është më e madhe, natyrisht, se kënaqësia që grykësi e gjenë në ushqimin e vet, ai që pin në pijen e vet, ai që ka marrëdhënie intime me gruan në aktin seksual, fituesi në fitimin e vet, lojtari në lojën e vet dhe urdhërdhënësi në urdhëresën e vet. Dëshmi për këtë është që i urti, i mençuri, i dituri, dhe muxhtehidi gjejnë kënaqësi që i numëruam sikur që i gjenë edhe ai që u është dorëzuar plotësisht, dhe i ndjejnë sikur që i ndjen edhe ai që është dhënë vetëm në to. Por, për këto të dyja mundet në mënyrë meritore të gjykojë vetëm ai që i ka njohur që të dyja, e kurrsesi ai që ka njohur vetëm njërin prej tyre.

Nëse mendon mirë për pasojat e të gjitha gjërave do të zbulosh parëndësinë e tyre dhe do të bindesh në kalueshmërinë e të gjitha situatave të kësaj bote. Mbetet që e vërteta është vetëm në punën për atë botë, sepse çdo shpresë në këtë botë medoemos shpie në dhëshpërim, ose për atë se kjo shpresë të lëshon në fund, ose për atë se ti e lë atë. Njëra prej këtyre dyjave duhet të jetë. Vetëm vepra në emër të All-llahut xh.sh. sjell në fund gjithnjë kënaqësi, që vjen më herët apo më vonë: më herët për shkak se nuk je

i okupuar me atë që të tjerëve ua preokupon tërë kujdesin, dhe të nderojnë edhe miqtë edhe armiqtë tu, e më vonë për shkak të Xhennetit të fituar.

Edhe unë kam gjurmuar drejt caktit të cilin të gjithë njerëzit e konsiderojnë të mirë dhe gjurmojnë pas tij. Dhe e gjeta se ekziston vetëm një cak i tillë, e ky është: të çlirohesh nga brengosja. Kur e studiova mirë këtë cak jam bindur se të gjithë njerëzit jo vetëm që barabartë e konsiderojnë të mirë dhe synojnë nga ai, por të gjithë ata, përkundër dëshirave, kërkesave dhe caqeve të ndryshme, nuk bëjnë asnjë lëvizje as nuk shqiptojnë asnjë fjalë, e që me këtë nuk synojnë ta flakin brengosjen nga vetja. Edhe në këtë numri më i madh i tyre gabon, mjaft prej tyre bëjnë gabim, kurse numri më i vogël i tyre arrin në cak. Të gjithë popujt nga dita kur All-llahu xh.sh. e ka krijuar këtë botë e derisa ajo nuk zhduket dhe nuk e ndërron atë Bota e Llogarisë përfundimtare, e kanë marrë flakjen e brengosjes për drejtim të vetin dhe në të gjitha përpjekjet e veta kanë synuar vetëm drejt atij caku.

Kur është fjala për të gjitha caqet tjera, është e nevojshme të thuhet se njerëzit në mënyra të ndryshme i kundrojnë ato secili nga pikëpamja e vet. Ka njerëz që nuk besojnë dhe për këtë nuk punojnë asgjë për atë botë. Ka edhe të këqij që nuk dëshirojnë të mirën, sigurinë dhe të vërtetën. Kurse ka edhe që më shumë dëshirojnë të mbeten të panjohur se të jenë të famshëm, duke iu nënshtruar epsheve dhe kënaqësive të veta. Ka, sërish, edhe të atillë që nuk dëshirojnë pasuri dhe më tepër dëshirojnë të mos kenë se të kenë, siç kanë qenë shumë pejgamberë alejhimus-selam, dhe njerëzit tjerë të devotshëm e të urtë që i kanë ndjekur në këtë. Ka njerëz që sipas natyrës së vet i urrejnë kënaqësitë dhe i përçmojnë ata që pas tyre gjurmojnë, ngjashëm me ata për të cilët kemi thënë se më shumë dëshirojnë të mos kenë se të kenë. E ka edhe asosh që nuk e çmojnë dijen por mosdijen, sikur shumica e popullit të rëndomtë.

Ja, këto janë caqet drejt të cilave synojnë njerëzit duke mos pasur caqe të tjera. Mirëpo, prej kur ekziston bota dhe derisa të zgjasë, ajo nuk ka pasur as nuk do të ketë kush që brengën e konsideron të mirë dhe kush nuk dëshiron ta largojë nga vetja. Kur kjo njohje e lartësuar u përqëndrua në shpirtin tim dhe kur m'u zbulua kjo fshehtësi e shkëlqyeshme, kur All-llahu xh.sh. ia ndriçoi mendjes sime këtë thesar të madh, kam filluar të gjurmoj rrugën që me të vërtetë shpie drejt flakjes së brengës, që është cak i lartë të cilin përpiqen ta arrijnë të gjithë njerëzit, edhe i padituri edhe dijetari, edhe i miri edhe i keqi, dhe kam zbuluar se ky është kthimi i vetëm All-llahut xh.sh. nëpërmjet punës për atë botë. Kështu, ata që gjurmojnë pasurinë e bëjnë këtë që të shpëtojnë nga brengat që i sjell varfëria. Ai që kërkon lavdinë e bënë këtë që ta flakë prej vetes brengën që dikush tjetër të bëhet mbi të. Ai që kërkon kënaqësinë e bënë këtë që ta heq prej vetes brengën që lind nga përpjekja duke iu kundërvënë. Ai që kërkon diturinë e bënë këtë që ta heq prej vetes brengën që vjen nga mosdija. Ai që gëzohet duke dëgjuar për ndodhitë dhe duke biseduar me të tjerët e bënë këtë që nga vetja ta heq brengën që e shkakton vetmia dhe mosnjohja e asaj që ndodh në botë. Ai që han, ai që pin, ai që martohet, ai që veshet, ai që luan, ai që grumbullon pasuri, ai që kalëron, ai që ecë në këmbë dhe ai që e përcjell dikënd, e bëjnë këtë vetëm që ta largojnë nga vetja brengën e atij që është në kundërshti me këto akte sikur edhe brengat tjera. Kush mendon mirë për të gjitha që i cekëm, do të bindet se të gjitha këto janë brenga që krijohen dhe që domosdoshmërisht i kanë situatat që i përcjellin, disa prej tyre janë zhdukur pa gjurmë, disa ekzistuese do të kalojnë, kurse disa, sërish, do të mbeten për shkak të disa fatkeqësive...

Jam bindur se vetëm puna për atë botë që është e pastër nga çdo mungesë dhe e sinqertë, sigurisht shpie drejt heqjes së brengës. Po ashtu jam bindur se ai që punon

për atë botë, nëse do të sprovohet me çfarëdo pakëndshmërie në atë rrugë, fare nuk do të brengoset për këtë. Aq më tepër, kjo do ta gëzojë, sepse shpresa e tij në rezultatin përfundimtar që do t'i takojë do t'i jetë ndihmë në atë për çka po kërkon, madje edhe më shumë se kjo. E nëse diçka do ta pengojë në atë rrugë, nuk do t'i japë kurrfarë rëndësie dhe kjo nuk do ta brengosë, sepse ai e di që ai nuk është përgjegjës për këtë. Nga ana tjetër, kjo nuk do të lë kurrfarë gjurma në atë për çka ai synon. Madje edhe nëse bëhet shënjestër e shqetësimeve, sërish gazmohet. Edhe fatkeqësia që në atë rrugë i ndodh e gazmon. Edhe pse në këtë ecje lodhet, gëzohet, sepse ai është në gëzim të përhershëm, që s'është rast me të tjerët.

Dhe me siguri se ekziston vetëm një cak: të flaket brenga. Dhe ekziston vetëm një mënyrë që kjo të arrihet: të punohet në emër të All-llahut xhel-le shanuhu. Çdo gjë tjetër është mashtrim dhe mendjelehtësi.

Shpirtin tënd shpenzoje vetëm për atë që është më e lartë se ai. E kjo don të thotë që ta shpenzosh në emër të All-llahut xh.sh., në thirrje nga e Vërteta, në mbrojtjen e familjes, në refuzimin e tërë asaj çka nuk ka urdhëruar Krijuesi yt i Lartë dhe duke i ndihmuar atij të cilit i është bërë padrejtësi. Ai që shpirtin e vet e shpenzon që të arrijë ndonjë prej caqeve të kësaj bote është si ai që shet margaritarë për gurë të zakonshëm. Nuk ka njerëzi në atë që nuk ka fe. I arsyeshmi nuk sheh për vete shpërblim tjetër pos Xhennetit. Edhe në përbuzjen e hipokrizisë Iblisi ka kurthë, prandaj shumica i shmangen bërjes mirë nga frika prej hipokrizisë.

MBI ARSYEN DHE RAHATINË

Kjo domethënë të mos kihet kujdes për të folurit e njerëzve por t'i përkushtohemi të folurit të All-llahut xh.sh. Në këtë është tërë arsyeshmëria dhe tërë rehatia.

Kush mendon se mund të shpëtojë nga sulmi i njerëzve tjerë dhe qortimi i tyre - është i marrë. E kush e orienton shikimin e vet dhe e ushtron shpirtin e vet që të kërkojë qetësinë në arritjen e të vërtetës, ndonëse në fillim kjo i shkakton dhembje, gëzimi i tij për shkak të qortimit të tyre do të jetë më i madh dhe më i fortë sesa ta lavdërojnë. Sepse, ai e di që lavdërimi i tyre, edhe qoftë me vend, kur të arrijë deri tek ai e bënë mendjemadh dhe ashtu i shkatërron virtytet e tij. E nëse këtë lavdërim nuk e meriton dhe ai përsëri kësaj i gëzohet, ai atëherë kënaqet dhe i gëzohet gënjeshtër, që është mangësi e madhe.

E sa i përket qortimit të tij nga ana e të tjerëve, dhe nëse ai do të jetë me vend dhe arrin deri tek ai, mbase ky do të jetë shkak që të fillojë t'i shmanget asaj për çka po qortohet, që është fat i madh të cilin mund të mos e dëshirojë vetëm ai që është i mangët. E nëse ky qortim i tyre nuk është i arsyeshëm, por ai duron, atëherë, përbri butësisë dhe durimit, do të ketë virtyt shtojcë, kurse do të jetë në fitim edhe më të madh sepse i mbledh të mirat që rrjedhin nga ajo që qortohet pa të drejtë. Për këto të mira do të shpërblehet në Ditën e llogarisë përfundimtare, kur kjo më së tepërmi do t'i nevojitet, sidomos sepse për këtë nuk është angazhuar e as s'e ka ngarkuar shpirtin e vet. Ky është fat i madh të cilin vetëm i çmenduri mund të mos e dëshirojë.

Mirëpo, nëse deri tek ai nuk do të arrijë ajo që të tjerët e lavdërojnë, atëherë është e njëjtë për të folën ata apo heshtën. Por nuk është ashtu kur është fjala për qortimin, sepse ai është në fitim në atë rast pa marrë parasysh se a ka arritur qortimi i tyre te ai apo jo. Sikur Pejgamberi i Zotit, s.a.v.s., mos të kishte thënë për lëvdatën e mirë; "Ky është gëzim i shpejtë i besimtarit", do të duhej që i arsyeshmi më shumë të anojë që të qortohet paarsyeshëm se sa me arsye të lavdërohet. Por thënia e cekur e Pejgamberit thotë se gëzimi duhet të jetë për shkak të të vërtetës, e jo për shkak të të pavërtetës

dhe për këtë është e nevojshme t'i gëzohemi asaj për çka lavdërohemi e assesi për vetë aktin e lavdërimit. Virtytet, mangësitë, nënshtrimet dhe gabimi: çdo shpirt ose refuzon ose ndihet mirë në shoqëri me to. Është i lumtur ai, shpirti i të cilit ndien gëzim në shoqërim me virtytet dhe nënshtrimet duke iu shmangur poshtërsive dhe gabimeve. E i pafatshëm është ai, shpirti i të cilit ëmbëlsohet në shoqërim me mangësitë dhe mëkatet duke u larguar nga virtytet dhe dëgjueshmëritë.

Kurse në tërë këtë manifestohet vetëm vepra dhe ruajtja e All-llahut xh.sh. Ai që kërkon atë botë u është i ngjashëm engjëjve, derisa ai që kërkon të keqen është i ngjashëm me shejtanët. Ai që kërkon lavdi dhe pushtet u ngjason bishave, derisa ai që kërkon dëfrime u ngjason shtazëve. Ai që kërkon pasurinë për vetë pasurinë, e jo që ta shpenzojë në hajratet e urdhëruara dhe vullnetare, ka rënë mjaft poshtë ashtu që as me kafshën nuk mund të krahasohet. Ai më parë u ngjason larvave në shpella në vendet e papërshtatshme nga të cilat asnjë kafshë nuk ka dobi. I arsyeshmi kurrë nuk gëzohet për cilësinë në të cilën ia tejkalon ndonjë bishë ose kafshë tjetër ose ajo që nuk ka shpirt. Sepse ai i gëzohet vetëm prestigjit në virtyt me të cilin All-llahu xh.sh. e ka bërë të dallueshëm nga bishat, kafshët dhe gjërat tjera, dmth. ia ka dhuruar arsyeshmërinë sipas të cilës ai i bashkohet engjëjve.

Ai që i gëzohet guximit të vet që nuk e shpenzon në atë çka ka urdhëruar All-llahu, do të duhej të dijë se tigri është më i guximshëm se ai, dhe se luani, ujku dhe elefanti janë më të guximshëm se ai. Ai që krenohet me fuqinë e vet trupore, le të dijë se mushka, kau dhe elefanti sipas fuqisë trupore janë më të fortë se ai. Ai që krenohet me aftësinë e vet të ngrëjë barra të rënda, le të dijë se gomari në këtë është më i aftë se ai. Ai që lëvdohet me shpejtësinë vetjake, le të dijë se qeni dhe lepuri janë më të shpejtë se ai. Ai që krenohet me bukurinë e zërit të vet, do të duhej të dijë se ka mjaft shpendë që kanë zë më të bukur se zëri i tij dhe se zërat e fyellit janë më të këndshëm e më të dashur nga zëri i tij. Përse atëherë ajo lavdi dhe ai gëzim për atë në të cilën ia tejkalojnë kafshët tjera.

Ai, intelektin e të cilit është i fortë, dija e madhe dhe vepra e mirë, le t'i gëzohet kësaj! Sepse, në këtë e tejkalojnë vetëm engjëjt dhe më të mirët nga njerëzit. Fjalët e All-llahut xh.sh.: “Kurse atij që para dinjitetit të Krijuesit të vet ka pasur drojë dhe shpirtin e vet nga kënaqësitë e ka përmbajtur, Xhenneti do t'i jetë sigurisht vendqëndrim”, përmbajnë në vete të gjitha virtytet. Sepse, ta kufizosh epshin nga i cili synon shpirti dt.th., ta refuzosh nga natyra e tij zemrake dhe epsharake, të cilat që të dyja bëjnë pjesë në epshet. Së këndejmi, është e nevojshme të përdoret shpirti ashtu që ta shprehë atë që ai në të vërtetë është, e me çka dallohet njeriu nga kafshët, insektet dhe bishat tjera.

Fjalët e Pejgamberit të Zotit s.a.v.s., të drejtuara si përgjigje atij që e ka pyetur për këshillë: “Mos u zemëro!” sikur edhe kërkesa e tij shprehimore që tjetrit t'i dhëshirohet ajo që i dëshirohet vetvetes, përmbajnë po ashtu të gjitha virtytet: t'i shkurtohet shpirtit, i cili posedon aftësinë e zemërimit, atë epshin e tij, derisa kërkesa e tij që tjetrit t'i dëshirohet ajo çka i dëshirohet vetvetes dmth. në realitet: të zbutet në shpirt instikti i tij epshor, nga njëra anë, dhe të përforcohet në të drejtësia që është qëllimi themeltar i shpirtit inorganik, nga ana tjetër.

MBI DITURINË

Sikur dituria të mos kishte kurrfarë vlere tjetër pos frikërespektit dhe dashurisë së injorantëve, sikur edhe dashurisë dhe respektit të dijetarëve ndaj atij që posedon dije, do të ishte edhe ky shkak i mjaftueshëm që të kërkohet kjo. E që mos të flasim për

virtytet e tij të tjera në këtë dhe në atë botë. Në anën tjetër, se padija nuk ka kurrfarë mangësi tjetër pos urrejtjes së injorantit dhe të ngjashmit ndaj diturisë, do të ishte edhe ky shkak i mjaftueshëm që domosdoshmërisht dhe vendosmërisht të shmanget. E çka të thuhet kur kihet parasysh edhe mangësitë e tij të tjera në këtë dhe në botën tjetër.

Sikur prej diturisë dhe preokupimit me dituri nuk do të kishte kurrfarë dobie tjetër, pos që atë që merret me të e ruan nga halucinacioni, që i largon prej tij shpresat e kota të cilat sjellin brengë sikur edhe mendimet që e ngulfasin shpirtin, do të ishte ky shkak më i madh që të përpiqet ta arrijë. E çka të thuhet për virtytet e saj të tjera numërimi i të cilave do të zgjaste shumë gjatë dhe prej të cilave më pak e rëndësishme është ajo që e cekëm në lidhje me atë që gjurmon për dituri e të ngjashme me te.

Në vend që të preokupohen me këtë që e thamë, sunduesit e ligë kërkojnë argëtim në lojën e shahut, bixhozit, verës, këngës, vrapimeve me kuaj, gjueti dhe në argëtimet tjera, prej të cilave kanë vetëm dëm edhe në këtë dhe në atë botë.

Kur i dituri të mendojë mirë për të kaluarën e vet kur dija e tij e ka shpëtuar nga përçmimi nga ana e të paditurve kur ta grabisin pushtetin, dhe nga shqetësimet për shkak të mosnjohjes së të vërtetave sikur edhe kënaqësia që i janë zbuluar disa nga gjërat e fshehta, ai sigurisht edhe më shumë do t'i falënderonte All-llahut xh.sh. dhe do t'i kënaqej diturisë që e ka, duke synuar që ate edhe më tej ta thellojë.

Ai që merret me dituritë më të ulëta duke i lënë ato më të lartat, me të cilat po ashtu është kompetent të merret, është sikur ai që mbjell misër në tokën ku rritet mirë drithi, ose sikur ai që i mbjell kumbullat në visin ku lulëzojnë palmat dhe fiku.

Përhapja e dijes në mesin e atyre që nuk janë të denjë, sjell vetëm dëm. Kjo është sikur t'i jepet mjalti dhe embëlsirat atij që ka temperaturë, apo sikur t'i jepet të marrë erë të myshkut atij që ndien kokëdhembje nga kollja e vrerit.

Ai që është dorështrënguar në dije është më i keq se ai që është dorështrënguar në pasuri, sepse koprraci në pasuri është i kujdesshëm që mos të shkatërrohet ajo që e ka arritur, kurse koprraci në dije është dorështrënguar për ate që nuk shkatërrohet nëse ndahet, e as që e humbë nëse i dëftohet tjetrit.

Ai që ka prirje ndaj ndonjë dijeje, qoftë ajo të jetë edhe më e ulët nga ndonjë dije tjetër, mos të preokupohet me asnjë tjetër, sepse në atë rast do të ishte sikur ai që mbjell arra kokosi në Endelus ose ullinj në Indi, kurse ato atje nuk kanë sukses.

Dituritë më të larta janë ato që të ofrojnë te Zotëriu dhe Krijuesi i Lartë dhe të cilat të ndihmojnë që ta fitosh kënaqësinë e Tij.

Krahasoje pasurinë dhe shëndetin tënd me atë i cili me këtë është pas teje, kurse krahasoje besimin, dijen dhe virtytet tua me atë i cili në to është para teje.

Dituritë misterioze janë sikur helmi i fortë; ai i sjell dobi trupit të fuqishëm e të fortë, kurse e shkatërron trupin e dobësuar. Dijet aq misterioze e rrisin cilësinë e vetëm asaj mendjeje që është e fuqishme duke e pastruar nga mangësitë, derisa njëkohësisht e shkatërrojnë, atë mendja e të cilit është e dobët.

Ka njerëz që futen në marrëzi me aq zell që sikur të futeshin me aq zell në atë që është e arsyeshme, do të ishin më të mençur se Hasan Basriu, Platoni dhe persiani Buzerxhumhuri.

Arsyeja është e padobishme nëse nuk është e mbështetur qoftë me fe ose fat në këtë botë, kurse dija pushon te mosnjohja e cilësive të All-llahut xh.sh.

Nuk ka fatkeqësi më të madhe për dijen dhe protagonistët e saj nga ata që merren me të, kurse nuk janë të denjë, sepse ata nuk dinë, kurse mendojnë se dinë dhe e prishin rendin, ndërkaq mendojnë se po e vendosin.

Kush dëshiron të mirën e asaj bote dhe urtësinë e kësaj, mirësjellje korrekte, moral të mirëfilltë dhe të gjitha virtytet, le të marrë shembull Të Dërguarin e All-llahut, Muhammedin s.a.v.s., le t'i marrë vetes për shembull moralin e tij, mirësjelljen e tij dhe rrugën e tij jetësore sedo që të mundet më shumë. Edhe neve na ndihmoftë All-llahu xh.sh. që të shkojmë pas tij dhe të mirave të tij! (Amin!).

Injorantët dy herë më kanë zemëruar në jetë: për herë të parë duke folur për atë që nuk e kanë ditur, e derisa unë kam qenë injorant, dhe herën tjetër kur janë struktur nga të folurit në praninë time, sepse ata gjithnjë heshtin ku do të ishte më e dobishme të flasin, kurse flasin kur do të ishte më mirë të heshtin.

Të diturit dy herë më kanë gëzuar në jetë: një herë kur më kanë mësuar kur nuk kam ditur dhe herën tjetër duke më dëftuar, kur kam filluar të njoh, rëndësinë e dijes dhe ibadetit në këtë botë. Sepse këto të dyja All-llahu xh.sh. ua dhuron vetëm atyre që janë të denjë dhe i meritojnë me të drejtë. Mangësia e kësaj bote përbëhet edhe në atë që pasuria dhe zëri i bukur më së shpeshti gjenden tek ata që nuk janë të denjë për to e as që i meritojnë. Kush gjurmon pas vlerave do të shoqërohet vetëm me ata të cilët ato i stolisin. Në atë rrugë do të jetë bashkudhëtar vetëm i atij që ka natyrë më fisnike, pastaj i të shkëlqyeshmëve, mirëbërësve, adhuresve të të vërtetës, atyre me prejardhje fisnike, të durueshmëve, të besueshmëve dhe besnikëve, të butëve dhe atyre me ndërgjegje të pastër dhe dashuri të sinqertë. E ai që kërkon autoritet, pasuri dhe kënaqësi do të shoqërohet me ata që në këtë u ngjasojnë qenve ose dhelprave. Në atë rrugë ai do të jetë bashkudhëtar i çdo armiku të fesë së vërtetë e të çorodituri. Dobia prej dijes në aplikim është virtyt i madh, kurse përbëhet në atë që me anë të saj mund të dallohen virtytet nga veset, prandaj të parat të pranohen qoftë kjo edhe rrallë të jetë, kurse të tjerave po ashtu t'u shmangemi. Pastaj të dëgjojë lavdatë të bukur dhe të synojë për të, po ashtu edhe gjykimin (për shkak të të metave) dhe që t'u shmanget. Në themel të këtyre premisave medoemos del se dija ka pjesëmarrje në çdo virtyt, kurse padituria në çdo të keqe. Së këndejmi virtyte nuk mund të posedojë askush derisa nuk i mëson, pos atij natyra e të cilit është si kristali i pastër dhe i cili ka orientim të mirë. Kurse kjo, përsëri, është shkalla e pejgamberëve s.a.v.s., sepse ata All-llahu xh.sh. i ka mësuar në çdo të mirë, pa nevojë që këtë të mirë ta mësojnë nga njerëzit.

MBI MORALIN DHE SJELLJEN E MORALSHME

Përpiqu që gjithnjë të karakterizohesh si njeri korrekt, ruaju të mos karakterizohesh si dinak e që të tjerët të ngurrojnë prej teje, që mundet vetëm të të dëmtojë ose tërësisht të të shkallmojë. Mësoje veten në atë që e urren dhe më pak do të brengosë kur kjo do të të godasë, kurse as vetë mësimi aspak nuk të ka dëmtuar. E kur ajo që e dëshiron, në çka as nuk ke llogaritur, të të godasë, shumëfish do të shtohet gëzimi yt.

Kur brengat grumbullohen çdo gjë bëhet e parëndësishme. I pabesi e kryen atë çka i kufizohet, kurse besniku është mashtruar nëse diçka i kufizohet.

Mirëfillësisht është i lumtur në këtë botë ai të cilin koha nuk e ka detyruar t'i sprovtojë miqtë e vet. Mos mendo për atë që të shqetëson, sepse nëse ti përparon, ai shkatërrohet dhe atëherë vetë fati yt të mjafton. E nëse humb, atëherë edhe ashtu çdo gjë të shqetëson.

Qoftë i bekuar ai që mangësitë vetjake i ka mësuar më mirë se që të tjerët ia kanë mësuar.

Durimi i vrazhdësisë ndahet në tri lloje:

- durimi i atij që ka pushtet mbi ty, kurse ti nuk ke pushtet mbi të;

- durimi i atij mbi të cilin ti ke pushtet, kurse ai nuk ka kurrfarë pushteti mbi ty, dhe;
- durimi i atij mbi të cilin ti nuk ke kurrfarë pushteti e as që ai ka pushtet mbi ty.

Në rastin e parë, fjala është për nënçmimin dhe përçmimin dhe kjo nuk bën pjesë në virtyt. Është korrekte të bëhet e të lëshohet çdo gjë prej çka frikësohet dhe çka nuk mund të durohet.

Në rastin e dytë, fjala është për virtytin dhe bamirësinë; kjo në të vërtetë është butësi që bën pjesë në virtyte dhe i stolisë vetëm të shkëlqyeshmit.

Durimi në rastin e tretë ndahet më dysh:

- durimi i vrazhdësisë që është rezultat i gabimit dhe kur bërësi është i vetëdijshëm për shëmtinë e saj dhe sinqerisht pendohet për këtë. Në këtë rast është më mirë të durohet, por më tepër është detyrë. Në realitet edhe këtu është fjala për butësinë, dhe
- durimi i vrazhdësisë së atij që mjaft nuk e njeh veten dhe mendon se kjo është e drejtë e tij, dhe për këtë nuk pendohet për atë çka ka bërë ose e bënë. Është përulje të durohet kjo e para për atë që këtë e duron, kurse shkatërrim për atë për çka durohet. Sepse ai me këtë rritet. Kurse do të ishte marrëzi për këtë të kundërshtohet. E vetmja që është e drejtë është t'i bëhet me dije bërësit të kësaj se ka mundur me sukses t'i kundërvihet, por se kësaj nuk i është lëshuar vetëm nga shkak se është konsideruar tepër shumë e ulët, dhe asgjë më tepër. Përgjigjja e të thjeshtit do të ishte që t'i rreket hakmarrjes dhe ndëshkimit përkatës. Kush ulet në shoqëri me të tjerët nuk mund ta kapërcejë as brenga që ia djeg zemrën, për çka do të pendohet në botën tjetër. Ai nuk mund t'i shmanget as zemërimit që ia brenë mëlqinë e as nënçmimit që me të madhe ia ndërron synimin themelor. E çka të thuhet për atë që me ta shoqërohet gjithherë sikur është njëri prej tyre. Dinjiteti, rehatia, gëzimi dhe shpëtimi janë në izolim prej botës. Vepro në këtë me ta sikur me zjarrin: ngrohu me të, por mos hyjë në të.

Mos përul asgjë nga puna e nesërme, kurse do të lehtësohesh nëse e punon sot. Sepse prej punëve të vogla grumbullohen punët e mëdha, që atëherë i ikin kontrollit dhe në fund çdo gjë shkatërrohet. Dhe mos përul asgjë me çka do të dëshiroje ta bëshë të rëndë peshojnë tënde në Ditën e ringjalljes, kurse këtë do ta arrishë nëse punën e bënë menjëherë. E nëse kjo do të ishte edhe e vogël, do të largojë nga ti mjaft nga ajo që, nëse do të të grumbullohej, do të mund të të shpije në Xhehennem.

Dhembjen, varfërinë, fatkeqësinë dhe frikën mund t'i ndiejë vetëm ai që i ka shijuar në jetë, e kurrsesi ai që këto nga jashtë i ka kundruar. Shëmtinë e mendimit të gabuar, turpit dhe mëkatit e kundron vetëm ai që i ka vërejtur nga jashtë, e assesi ai që gjendet në to. Begatinë e sigurisë, shëndetit dhe pasurisë e ka njohur vetëm ai që në to shikon nga anash e assesi ai që këtë begati e shfrytëzon. Vlerën e mendimit të drejtë, të virtyteve dhe punës për atë botë mirëfilli e njeh vetëm ai, veti të të cilit janë këto e assesi ai cilësi të të cilit këto nuk janë. Mashtruesit i pari do të fillojë t'i shmanget ai, për të cilin ai e ka bërë mashtrimin. Ndaj dëshmitarit që rrejshëm ka dëshmuar i pari do të ndiej neveri ai për hir të të cilit rrejshëm ka dëshmuar. Prostitutja do të bie poshtë së pari në sytë e atij që me të do të bëjë adulteri.

Nuk kemi parë se çfardo qoftë që njëherë është rregulluar është kthyer në gjendjen zanafillore, pos me përpjekje të mëdha (!), e lëre më që ky të jetë rast me trurin të cilin e shkatërron dehja çdo natë. Arsyja që njeriut ia paraqet të bukur atë që e shkatërron çdo natë, duhet të jetë objekt dyshimi.

I arsyeshmi mund të jetë i pafatshëm me të përsiaturit e vet, kurse është e pamundur që imami të jetë i falshëm në përsiatjet e veta. Nuk ka asgjë më të dëmshme për sunduesin se sa shumësi i të papunëve që xhirojnë përreth tij. Sunduesi i cili është i mençur dhe inteligjent, do t'i argëtojë me atë me çka nuk do t'u bëjë padrejtësi. Nëse

nuk e bënë këtë, ata do ta argëtojnë atë me çka do t'i bëjnë dhunë, sepse afërsia e armiqve të tij për të është shkatërruese.

Teprimi në nevojën e një mënyre të caktuar të të veshurit, mrroljes dhe seriozitetit, janë vetëm pengesa të cilave kjo botë ua ka forcuar pozicionet. Mbështetu në besimtarin edhe mos qoftë ai nga feja jote, e assesi mos u mbështet në njeriun mendjehetë edhe nëse paraqitet se është prej ithtarëve të fesë tënde. Kush me përçmim sillet ndaj ndalesave të All-llahut xh.sh., mos i beso asgjë për çka të ka folur. Jam bindur se ka më shumë asosh që bashkohen me shpirtrat e tyre se asosh që bashkohen me pasuritë e tyre. Shkaku i kësaj qëndron në vetë natyrën njerëzore. Shpirti synon të jetë në afërsi të të ngjashmes me veten, derisa trupi ndien barrë në afërsi të të ngjashmes me veten. Dëshmi për këtë është ajo që njeriu nxiton ta varrosë trupin e mikut të vet kur të vdesë, derisa njëkohësisht ankon për shkak të ndarjes nga shpirti i tij, qoftë trupi ende të ketë qenë para tij.

Nuk kam gjetur se çkado është joshëse për njeriun që ta bie në kurthë prej këtyre dy thënieve të Iblisit, që i ka vënë në gjuhën e ithtarëve të vet.

E para, të kërkojë arsytim për atë që e ka bërë ndonjë të keqe, me arsytim se këtë të njëjtën dikush para tij e ka punuar.

E dyta, lehtë të kalohet mbi të keqen që dikush e ka bërë sot sepse këtë e ka bërë edhe dje.

Të ndahet nga pasuria ajo pjesë që me fe është e caktuar, është obligim. Kurse të ndahet teprica mbi mjetet e nevojshme për jetesë është dëshmi e bujarisë. Altruizmi në ndarjen e ushqimit pa të cilin ka mundur të mbijetohet është virtyt.

Pengimi i ndarjes së asaj që me fe është e caktuar është haram. Kurse të pengohet teprica e ushqimit të tjerëve është shenjë e koprracisë dhe dorështrëngimit. E pengimi i asaj që nuk është detyrë të ndahet dhe pa të cilën do të mund të jetohet, është shenjë e lakmisë.

T'i pengohet vetes ose familjes ushqimi ose pjesa e tij është shenjë e koprracisë, të keqes dhe mëkatit.

Bujaria në atë në çka ke qenë i padrejtë ose pa të drejtë e ke përvetësuar paraqet bërje të sërishtme të dhunës. Për këtë pason qortimi e jo mirënjohja, sepse ti në realitet po ndanë pasurinë e tjetrit e jo pasurinë vetjake.

Dhënia të drejtë të tjerëve që ligjësisht u takon nuk bën pjesë në bujari, sepse kjo është detyrë.

Trimëri është flijimi për fe ose familjen ose fqin e persekutuar, pastaj për punëtorin e privuar nga të drejtat, mbrojtjen e drejtë të pasurisë, nderit dhe të drejtave të tjera, barabar ka të bëjë me disa ose me shumësinë e kriminelëve, sepse durimi i dhunës në këtë që e përmendëm është dëshmi e poshtërsisë dhe dobësisë.

Shpenzimi i shpirtit për ndonjë prej të mirave të kësaj bote është mendjehetësi dhe marrëzi. Edhe më i marrë është ai që shpirtin e vet e shpenzon në kontestimin e të drejtave dhe detyrave që të takojnë ty ose të tjerëve. Kurse më të marrë se të gjithë të përmendurit janë ata që kam pasur rast t'i njoftoj, e të cilët nuk dinë në çka veten po e shpenzojnë, ashtu që një herë po luftojnë për Amrin kundër Zejdit, kurse herën tjetër për Zejdin kundër Amrit, nganjëherë në ditën e njëjtë, duke iu ekspozuar kështu shkatërrimeve vetjake dhe ate pa kurrfarë kuptimi. Të tillët në fund mbarojnë në Xhehennem ose në ndonjë turp. Në të tillët ka tërhequr vërejtjen Pejgamberi i Zotit, s.a.v.s., kur ka thënë: "Do të vijë koha kur ai që mbyt nuk do të dijë në emër të çkafit e bënë këtë, as që i vdekuri do të dijë në emër të çkafit ka vdekur".

Nder është ta ulësh shikimin tënd, kurse të gjitha gjymtyrët tjera t'i ruash nga trupi që të është ndaluar (haram). Çdo gjë tjetër është adulteri (zina)...

Drejtësi është ta jep atë që je i obliguar ta jep, kurse ta marrë atë çka të takon. Padrejtësi është ta marrish të drejtën tënde, e tjetrit t'ia pengosh të drejtën e tij. Bujari është që vullnetarisht ta ndash atë çka të takon, e të kalon mbi të drejtën tënde që tjetri e ka përvetësuar, kurse ke mundësi që ta ktheshë.

Virtyti është koncept më i përgjithshëm, kurse dorëshlirësia më i ngushtë. Kështu butësia është virtyt e jo dorëshlirësi. Virtyti është detyra kur i bashkangjitet vullneti. Një çast i neglijencës e shkatërron ushtrimin që ka zgjatur tërë vitin. Gabimi i individit në vlerësimin e gjërave është më i mirë prej qëndrimit të drejtë të bashkësisë jounike, sepse gabimi i individit mund të përmirësohet, kurse qëndrimi i drejtë i bashkësisë së ndarë ndihmon ruajtjen e gjendjes së tillë, kurse në këtë qëndron shkatërrimi.

Disa pohojnë se mendimi i keq absolutisht është turp, por nuk është ashtu. I tillë është vetëm në rastin kur përkatësin e shpie në atë çka feja nuk e lejon ose është e shëmtuar nga pikëpamja e të drejtës së rëndomtë. Në të kundërtën, kjo është vendosmëri, kurse vendosmëria është virtyt. Dikush dikë e ka qortuar për shkak të shkatërrimit të pasurisë dhe ky i ka thënë: “Unë nga pasuria shkapërderdhi vetëm atë pjesë, ruajtja e të cilës do ta dëmtonte fenë time, moralin tim ose shpirtin tim. Unë konsideroj se ruajtja e këtyre tre elementeve qoftë edhe pak më e lartë si zëvendësim për atë çka është shkatërruar nga pasuria, qoftë ajo të jetë sa Dielli, mund të shkëlqejë”. Begatia më e mirë e All-llahut xh.sh. që ia ka dhuruar njeriut është që në natyrën e tij ka mbjellë drejtësinë dhe dashurinë ndaj saj dhe të vërtetën dhe vlerësimin e saj mbi çdo gjë tjetër.

Në mangësinë e dashurisë ndaj dhikrit bën pjesë që njeriu përkatës t'i shkatërrojë veprat e veta, nëse e ka pasur për qëllim që sipas dhikrit të dëgjohej. Gati që ky është aspekt i shirkut (politeizmit), sepse nuk është i sinqertë në emër të All-llahut xh.sh. Kjo mangësi i fshinë virtytet tjera sepse njeriu përkatës nuk bën mirë nga dashuria ndaj të mirës por që me këtë të bëhet i dëgjuar.

Më së shumti të ka qortuar ai që të ka lavdëruar për atë që nuk e ke në vete, sepse me këtë ka dëftuar në mungesën tënde. E më së shumti të ka lavdëruar ai që të ka qortuar për shkak të asaj që ti nuk e ke në vetvetes, sepse me këtë ka dëftuar në virtytin tënd. Ai me këtë i është hakmarrë vetes së vet sepse, në realitet, ka dëshiruar ta mohojë dhe kontestojë virtytin tënd, që në fund vetë e ka publikuar.

Kur ai me të meta do të ishte i vetëdijshëm për të metat e veta, do të ishte i përkryer (pa të metë). Kurse asnjë krijesë nuk është pa të metë. Për këtë, është i lumtur ai të metat e të cilit janë të vogla ose të fshehta.

Më së shpeshti ndodh ajo çka ti nuk e mendon. Së këndejmi është shenjë e arsyeshmërisë të përgatitës për atë çka pritët. Qoftë i lartësuar Ai që ashtu i ka rregulluar gjërat që t'i dëftojë njeriut pafuqinë e vet dhe nevojën e përhershme për Krijuesin e tij - All-llahun xh.sh.

MBI MIQTË, MIQËSINË DHE KËSHILLËN

Të ka ruajtur ai që të ka qortuar, kurse të ka lëshuar ai që të ka përçmuar. Qortimi për mikun (shokun) është sikur shkrirja e metalit në shufra: çka është e pastër mbetet, e çka nuk është, shpërndahet.

Kush nga miqtë t'u fsheh prej teje fshehtësinë e vet që të përket edhe ty, më shumë të ka zhgënjyer se sa ai që ka zbuluar ndonjë fshehtësi tëndën. Sepse ai që zbulon ndonjë fshehtësi tëndën, të ka zhgënjyer vetëm ty, kurse ai që fsheh prej teje fshehtësinë e vet, të ka zhgënjyer dhe ende dyshon në ty.

Mos lakmo pas atij që të shmanget, sepse në të kundërtën do të përjetosh dëshpërim dhe përlulje. Kurse mos iu shmanget atij që lakmon pas teje sepse kjo është aspekt i violencës dhe shmangie bamirësisë, kurse kjo është e shëmtuar. Kush është sprovuar në shoqërim me njerëzit, le të jetë i kujdesshëm me të gjithë me të cilët shoqërohet dhe në çdonjërin le ta shikojë kundërshtarin e mundshëm. Ai gjithëherë duhet të jetë i gatshëm në mashtrim nga ana e miqve të vet dhe në sjelljen e tyre të keqe, sikur nga ana e armikut të hapur. E nëse kursehet nga kjo, le t'i falënderohet All-llahut xh.sh. E nëse ndodh e kundërta, do të jetë i gatshëm ta presë këtë dhe nuk do të pësojë. Por vetëm ndaj të këqijve dhe të prishurve le të sillet keq. Kjo rrugë është e rëndë për ndjekje dhe kërkon përpjekje të mëdha. Ai që nisat drejt saj duhet të jetë më i udhëzuar se tufa e zogjve dhe më i kujdesshëm nga laraska deri te ndarja nga kjo botë dhe kthimi All-llahut xh.sh. Por kjo është rruga e fitimit në fe dhe në këtë botë. Ajo përbëhet në atë që mirë ta ruash fshehtësinë e tjetrit dhe që mos t'ia zbulosh asnjë miku tënd, e as kujtdo qoftë tjetër asgjë që mund ta fshehish pa marrë parasysh sa të afërt të të jenë ata. Pastaj ta kryesh amanetin e të gjithë atyre që të kanë lënë diç në amanet. E mos i beso askujt asgjë për çka jashtëzakonisht je i interesuar, përveç nëse këtë duhet patjetër ta bësh. Në atë rast, bëre këtë në mënyrën më të mirë të mundur dhe mbështetu në All-llahun xh.sh.

Tepicën e pasurisë tënde dhe të autoritetit jepja edhe atij që këtë e kërkon dhe atij që këtë nuk e kërkon prej teje, sikur edhe të gjithë të tjerëve që janë të nevojshëm për ndihmën tënde dhe të cilëve mund t'u jesh në ndihmesë, qoftë ata edhe nuk tregojnë dëshirë për këtë. E për tërë këtë që e bënë mos prit kompensim prej askujt tjetër pos prej Krijuesit tënd - All-llahut xh.sh.

Dije mirë se i pari do të të shkaktojë dëm ai të cilit i ke bërë mirë dhe se i pari do të ngrihet kundër teje. Sepse të prishurit nga zilia urrejnë çdokend nga ata që u bëjnë mirë kur shohin se personi përkatës është në gjendje më të mirë se ata. Ndaj çdonjërit vepro në mënyrën më të mirë dhe fshehe disponimin. Nëse ke sukses t'i kapërcesh disa kohë që i sjellin ditët dhe netët, do të keshë jetë të qetë dhe të rehatshme.

Mos këshillo duke e kushtëzuar këtë me pranimin e këshillës tënde, ose të ndërmjetësosh për diç duke e kushtëzuar ndërmjetësimin tënd me pranimin e tij. Mos dhuro me kusht që për këtë të shpërblehesh. Të gjitha të theksuarat bëri për shkak të virtetit dhe duke e kryer detyrën tënde të këshillimit, ndërmjetësimit dhe bërjes mirë. Është miqësi kur njeriu e dëshpëron ajo që e dëshpëron tjetrin, kurse e gazmon ajo që tjetrin e gazmon. Ai që është nën këtë shkallë nuk është mik. Vetëm ai që e stolis kjo veti është mik kur këshillon, sepse çdo njeri që ofron këshillë është mik, kurse çdo mik nuk këshillon.

Këshilla përbëhet në atë që njeriu e konsideron të keqe atë që e dëmton tjetrin, njëjtë e pikëllon kjo njeriu përkatës apo e gazmon. Edhe ta kënaqë ajo që tjetrit i bënë dobi, njëjtë e gazmon kjo njeriu përkatës apo e pikëllon. Kështu këshilla ka një kusht më tepër nga miqësia.

Shkalla më e lartë e miqësisë është ajo kur dikush me ty e ndanë jetën dhe pasurinë e vet plotësisht vullnetarisht dhe të çmon më shumë se çdokend tjetër. Përpjekja që të fitohen sa më shumë shokë dhe miq është virtyt i cili është më i afërt mangësisë. Sepse miqësia është virtyt i vërtetë i tërësishëm, kurse miqtë fitohen me butësi, bujari, durim, përkushtim, zemërgjerësi, shoqëroritet, dëlirësi, mbrojtje të mirë, mësim dhe me të gjitha cilësitë lavdëruese. Këtu nuk mendojmë në ithtarët dhe simpatizuesit që i bashkojnë profesionet dhe shërbimet e caktuara, sepse ato rëndom shpërndahen posa dobitë e kësaj bote të mungojnë, as në ata që përpiqen t'i plotësojnë lakmitë e veta. Nuk mendojmë as në shoqërinë në pije, as në ata që bashkohen që të bëjnë mëkate

dhe punë tjera të këqija, atakojnë në nderin e të tjerëve dhe e humbin kohën në kotësi nga të cilat nuk ka kurrfarë dobie. Ata nuk janë miq sepse ata njëri-tjetrin e shfrytëzojnë dhe menjëherë shpërndahen posa të zhduken punët e këqija që i patën bashkuar. Ne i kemi parasysh miqtë e sinqertë që janë ata që janë vetëm për dashuri të All-llahut xh.sh. Nëse megjithatë e posedon këtë mangësi dhe tubon mjaft miq të cilëve tash ua bënë atë që je i obligueshëm ta bësh me rastin e fatkeqësisë kur t'i godasë, qoftë me vdekje apo me pamaturin, apo me ndarjen apo me mashtrim të ndonjërit prej tyre, atëherë hareja jote për shkak se i ke tubuar, nuk mund ta zëvendësojë pikëllimin tënd për shkak të asaj që i ka goditur.

Mangësia që më së shumti i ngjason virtytit është dëshira për mburrje. Drejtpërdrejt kjo është shenjë e mendjengushtësisë së atij që me këtë kënaqet. Por, herë-herë mund të jetë edhe e dobishme psh. kur me këtë i shmanget të keqes, kurse rritet e mira ose kur shërben si shembull i moralit të mirë për atë që për atë dëgjon.

Disa aspekte të këshillimit pothuajse paraqesin një lloj të përcjelljes së fjalëve të huaja (nemimetit). Kështu kur dikush e dëgjon dikë tjetër se si e qorton atë që i ka bërë dhunë, ose sheh se i tilli i përgatit intrigë dhe këtë e fsheh nga ai me të cilin ka të bëjë ky të folur dhe të cilit kjo intrigë i përgatitet, atëherë edhe ai që këtë e fshehë, në realitet, bën dhunë. E nëse të tillin e njofton për këtë, atëherë ndaj atij që qorton ose bën intriga e bënë atë që ai ende nuk e ka merituar si denim për atë aktin e vet, dhe kështu tash atij i bën dhunë. Kurse nuk është korrekte të dënohet kriminelin më shumë se që peshon dhuna e tij. Në rastin e ngjashëm i mençuri do ta ruajë atë me të cilin ka të bëjë ky të folur, ashtu që nuk do t'ia përcjell nga ai që flet, pra nuk do ta njoftojë për atë që i tilli ka thënë për të, në mënyrë që mos të hyjë në gjëra të panevojshme dhe kështu veten ta shkatërrojë. E kur ka të bëjë me intrigën që dikush e bën, ai e ruan atë të cilit ajo i përgatitet duke e fshehur këtë sa më mirë që mundet nga ai që këtë e bënë dhe duke pasur kujdes mirë në vetë intrigën, dhe asgjë më shumë.

Nemimetit është përcjellja e asaj çka është dëgjuar, kurse në të cilën nuk ka asgjë të dëmshme për atë të cilit kjo i përcillet. Këshilla dy herë jepet: hera e parë është detyrë dhe obligim fetar, kurse hera e dytë është tërheqja e vëmendjes dhe vërejtje. Ndërkaq hera e tretë është qortim dhe gjykim. Vetëm kur diç ka të bëjë me fenë, njeriu është i obliguar ta përsërisë këshillën shumë herë, i pëlqeu kjo atij që i drejtohet ose jo, e shqetësoi kjo ose nuk e shqetësoi.

E kur të japish këshillë, bëre këtë fshehtas e assesi botërisht, dhe këtë me aluzion, e kurrë haptazi. Këtë të fundit mund ta bësh vetëm atëherë kur i tilli nuk e kupton aluzionin tënd, dhe ka nevojë që këshillën ta drejtosh pa aluzion, dmth. haptazi. Kurrë këshillën tënde mos e kushtëzo me pranimin e domosdoshëm. Nëse del nga këto suaza atëherë më nuk je ai që jep këshillë, por je kriminel që dëshiron për vete të sigurojë nënshtrim dhe pushtet. Dhe atëherë më nuk je duke kryer detyrën tënde fetare dhe vëllazërore. Pra, këtu më nuk kemi të bëjmë me gjykimin e arsyes dhe miqësisë, por me mënyrën se si sillet sunduesi me shtetasit e vet dhe zotëriu me robërit e vet. Kurrë mos e ngarko mikun tënd me më shumë se që edhe vetë ofron prej vetes, sepse nëse kërkon më shumë se që jep, atëherë bën dhunë. Dhe mos fito pos me kusht të shpenzosh dhe mos u shoqëro pos me kusht të izolimit. Nëse kështu nuk vepron, do ta dëmtosh veten tënde dhe do të keshë sjellje të keqe.

Të tolerohen ata që pa të drejtë përvetësojnë dhe dëfrehen tepër dhe të mbahesh sikur nuk po i sheh si po e bëjnë këtë, nuk është kurrfarë njerëzie as virtyti. Përkundrazi, kjo është shenjë e përruljes dhe dobësisë sikur edhe shtytje atyre që të vazhdojnë me këtë akt jomoral. Pastaj, kjo është përpjekje që në këtë të ndiqen dhe që t'u ofrohet ndihmë në bërjen e kësaj të keqeje. Toleranca është njerëzi kur ka të bëjë me të drejtë

që garojnë në folje dhe altruizëm. Vetëm të tillëve të zellshmit duhet t'ua kthejnë në mënyrë të njëjtë, sidomos kur nevoja e tyre të jetë më e madhe kurse domosdoshmëria më e shprehur. (Nëse në këtë dikush do të vërente): Nëse nga qëndrimi yt del se duhet falur miqve duke u shtirë sikur nuk po shihen, atëherë me këtë po barazohen miku dhe armiku dhe i huaji në komunikimin me ta, që është gabim i qartë. (I përgjigjemi): Suksesi është nga All-llahu xh.sh.! Qëndrimi ynë i sipërmë në tolerancë dhe altruizëm, por jo ndaj grabitqarëve por ndaj mikut të sinqertë.

Nëse dëshiron ta mësosh veprimin e drejtë në këtë dhe të arrish të vërtetën, atëherë dije:

Altruisti është njeriu që i jep gjithëherë përparësi mikut të vet ndaj vetvetes. Në rast të paraqitjes së ndonjë nevoje ose domosdoshmërie, të dy miqtë duhet që mirë të mendojnë për këtë, dhe kur të tregohet se nevoja apo domosdoshmëria e të cilit është më e madhe, atëherë gjyqi i miqësisë dhe njerëzshmërisë imponon që tjetrit t'i jepet përparësi ndaj vetvetes. Ai që prej tyre këtë nuk e bënë, ai është grabitqar që dëshiron të grumbullojë sa më shumë që mundet. Ndaj të tillit nuk duhet fare të jeshë tolerant sepse ani nuk është as shok as mik. Nëse tregohet se nevojat e tyre janë të barabarta dhe domosdoshmëria pajtuese, miqësia e vërtetë imponon që secili për vete të nxitohet t'i japë përparësi mikut të vet ndaj vetvetes. Nëse asisoj vepron, ata janë miq. E nëse vetëm njëri prej tyre vepron kështu, kurse tjetri jo, e nëse kjo traditë është traditë e tij, atëherë ky tjetri nuk është mik dhe me të nuk duhet vepruar sikur me mikun. E nëse ai këtë po ashtu e bën me ndonjë rast tjetër, atëherë ata sërish janë miq.

Nëse dëshiron dikujt t'i bësh diçka pasi që prej teje i tilli e ka kërkuar, ose dëshiron të fillosh me zbatimin e asaj, bëne vetëm atë që ai dëshiron, e jo çfarë ti dëshiron, në të kundërtën ngurron nga ajo. Sepse, nëse kështu ti nuk vepron atëherë bën keq e jo mirë, për çka meriton qortim prej tij dhe të tjerëve, e jo mirënjohje. Me këtë e favorizon armiqtë, e jo miqtë.

Mos ia transmeto mikut tënd atë që do t'i shkaktojë dhembje dhe nga mësimi i së cilës nuk ka dobi. Kjo është sjellje e të prishurit. As mos e fsheh atë nga ai, mosnjohja e së cilës do t'i sillte dëm. Kjo është sjellje e atyre që bëjnë keq.

Mos iu gëzo lëvdatës për atë që nuk gjendet në ty, e që me këtë të shkohet pikëllimi yt. Sepse, kjo është mangësia jote me të cilën të tjerëve ua tërheq vëmendjen për veten dhe bënë që të dëgjohet për të. E pastaj t'i bëhesh objekt i përqeshjes dhe përbuzjes. Vetëm të marrin dhe budallanë kjo mund ta kënaq.

Nuk ka asgjë të keqe në atë nëse qortohesh për shkak të diçkaje që nuk gjendet te ti. Përkundrazi, le të të gëzojë kjo sepse ky është virtyt yti që u zbulohet të tjerëve. Gëzohu nëse te ti gjendet ajo që meriton lavdatën, njëjtë të lavduan apo nuk të lavduan. Kurse pikëllohu nëse te ti ka diç që meriton qortim, njëjtë të qortuan apo nuk të qortuan për këtë.

Nëse dikush dëgjon diç të keqe për gruan e mikut të vet, fare mos ta njoftojë për këtë, veçan nëse ai që e flet këtë është i njohur si përfolës, shpifës, llafazan dhe vetëmbrojtës i zjarrtë që dëshiron të ketë sa më shumë të ngjashëm me të ndër njerëzit. E të tillë vërtet ka shumë. Shkurtimeisht, ka nevojë që njeriu të flasë vetëm të vërtetën. Mirëpo, shpesh nuk dihet se a e flet të vërtetën folësi apo gënjeshtër. Veçan në fe kjo është shumë e rëndësishme.

E nëse dëgjon diç të tillë, duke mësuar pos kësaj edhe nga të tjerët e të informuarit se për këtë ekziston bazë e arsyeshme dhe se kjo nuk vjen vetëm nga një njeri, ose nëse vetjakisht e konstaton të vërtetën e mirëfilltë të kësaj, por nuk ka mundësi ta bind në këtë mikun, atëherë le t'ia thotë këtë në katër sy edhe ate butësisht, me fjalët: Femra ka plot, kurse ti mbroje shtëpinë tënde me bedem, edukoje familjen, largohu nga kjo e

kjo dhe kufizohu nga kjo e kjo. E nëse ai e pranon këshillën dhe kufizohet nga kjo, e ka gjetur lumturinë e vet. E nëse sheh se ai, përkundër kësaj, nuk kufizohet dhe kësaj nuk i kushton kurrfarë kujdesi, le të pushojë t'ia flasë këtë, duke mos e thënë më asnjë fjalë, ndërsa edhe më tej do të vazhdojë të miqësohet me të. Sepse, ajo që ai nuk i pranon fjalët e tij për të vërteta, nuk është arsye që të largohet nga ai.

E nëse ai e mëson të vërtetën e plotë dhe arrin ta bindë mikun e vet në pjesën më të madhe të të vërtetës në të cilën personalisht është bindur, atëherë e ka për detyrë ta njoftojë për atë që edhe ai të ketë pasqyrë të qartë për këtë. E atëherë, nëse këtë e ndryshon është mirë, e nëse nuk ndryshon asgjë, atëherë do ta braktisë sepse në shoqërimin e mëtejshëm me të nuk ka më kurrfarë të mire, e në pajtim me këtë as nevojë për të.

Hyrja e ndonjë mashkulli fshehurazi në shtëpinë e huaj është dëshmi e mjaftueshme e të keqes dhe për këtë nuk ka nevojë kurrfarë dëshmie tjetër. Njëjtë është edhe me hyrjen e femrës fshehurazi në shtëpi të mashkullit tjetër. Të kërkohet në këtë rast dëshmimi i dy dëshmitarëve është më tepër se dëshmi e marrëzisë. Është detyrë largimi në çdo pikëpamje nga ajo femër.

Sipas disa vetive të veta morale njerëzit kategorizohen në nëntë grupe:

- Grupi që lëvdron në prani, kurse qorton në mungesë. Kjo është veti i hipokritëve dhe kritizerëve, dhe ky lloj i moralit është shumë i përhapur ndërmjet njerëzve dhe është dominues.

- Grupi që qorton në prani dhe mungesë. Kjo është karakteristikë e thumbonjësve dhe kritizerëve të vrazhdë:

- Grupi që lëvdëron në prani dhe mungesë. Kjo është veti e mikëluesve dhe ambiciozëve.

- Grupi i njerëzve që qorton në prani, kurse lavdëron në mungesë, që është veti e mendjengushtëve dhe budallenjve.

Vetëm të virtytshmit përmbahen nga lavdërimi dhe qortimi në prani, kurse shprehin lëvdatë për të mirën në mungesë ose përmbahen nga qortimi. Sa u përket atyre që dëftojnë në mangësi, e nuk janë as hipokritë as të vrazhdë, ata ngurrojnë nga lavdërimi dhe qortimi edhe në prani edhe në mungesë.

Secilin nga grupet e përmendura kemi patur rast t'i njoftojmë. Kur të ofrosh këshillë, bëre këtë në vetmi dhe me fjalë të buta. Mos i përshkruaj tjetrit qortimin e atij të cilit i drejtohesh e të jeshë nga ata që bartin fjalë të huaja (nemmam). Nëse këshilla jote është e vrazhdë, atëherë do të përçajë dhe dëbojë, në vend që të përvetësojë. Kurse All-llahu xh.sh. thotë: "Dhe thuani fjalë të buta...! Pejgamberi i Zotit, s.a.v.s. ka thënë: "Mos vështirëso!"

E nëse këshillën tënde e kushtëzon me pranimin e saj, ti je mizor, meqë këshilla jote mund të jetë edhe e gabueshme e do të dalë se ti kërkon pranimin e gabimit tënd, e lëshimin e asaj që është e drejtë.

Çdo gjë ka ndonjë dobi. Unë jashtëzakonisht shumë kam përfituar duke duke diskutuar me të padijshmit. Kështu është ndezur natyra ime, ka flakëruar imagjinata ime, u ngjall mendimi im dhe u degëzua aktiviteti im, kurse e gjithë kjo ka rezultuar me vepra mjaft të vlefshme. E sikur të padijshmit mos ta kishin ngacmuar atë që tek unë ka qenë e heshtur e të mos e kishin ndezur atë që tek unë fshehej, nuk do t'i shkruaja as ato vepra.

Mos vendos lidhje martesore me mikun (shokun) as me të mos bën shitblerje. Jemi bindur se këto dy aspekte të lidhjeve sjellin deri te shkëputja e lidhjeve miqësore, ndonëse të paudhëzuarit pohojnë se në mënyrën e përmendur kjo lidhje vetëm përforcohet, që është gabim i qartë. Dy llojet e cekura të kontratës detyrojnë që çdo

palë kontraktuese synon ta arrijë në të pjesën e vet, sepse në këtë rast janë mjaft të rrallë ata që i japin përparësi palës tjetër. E kurdo që secili synon ta arrijë atë që i takon, medoemos vjen deri te konflikti, që nga ana e vet shkatërron çdo njerëzishmëri...

LLOJET E DASHURISË

Jam lutur për mendim për dashurinë dhe llojet e saj. Të gjitha dashuritë janë të një gjinie. Përndryshe, dashuria përbëhet nga lakmia për të dashurin, përbuzja e refuzimit të saj dhe dëshira që i dashuruari ta kthejë po ashtu me dashuri.

Njerëzit kanë vlerësuar se dashuritë janë të ndryshme varësisht nga ndryshueshmëria e qëllimeve të saj, kurse qëllimet janë të ndryshme varësisht nga ndryshueshmëria e dëshirave, fuqisë dhe shpërthimit të tyre. Kështu ekziston dashuria ndaj All-llahut xh.sh. dhe në emër të Tij, pastaj që të sendërtohen disa nevoja, pastaj dashuria ndaj prindit, fëmijës, të afërmit, mikut, sunduesit, bashkëshortes, përkatësisht bashkëshortit dhe personit tjetër. Të gjitha këto dashuri janë të një gjinie, vetëm se, siç cekëm, llojet e dashurisë dallojnë varësisht nga shkalla e dëshirës që ato të arrihen. Andaj edhe aspektet e dashurisë janë të ndryshme. Shohim se dikush vdes nga pikëllimi për fëmijën, ashtu siç vdes i dashuruari nga pikëllimi për personin e dashur. Po ashtu kemi dëgjuar se dikush ka rënkuar duke u frikësuar nga All-llahu xh.sh. ose nga dashuria ndaj Tij dhe në fund ka vdekur nga kjo.

Do të takosh që dikush është xheloz në sunduesin dhe mikun e vet siç është xheloz në gruan e vet dhe sikur që është xheloz e dashuruara në personin e dashur.

Më e vogël është dashuria ndaj atij që e dashuron orvatja që të arrihet simpatia e tij, autoriteti dhe që sa më shumë t'i afrohet. Kjo është dëshira kulmuese e atyre që e duan All-llahun xh.sh. Pastaj kjo u shndërrua në dëshirë për shoqërim, kuvendim dhe në fund në afrim të ndihmës të dashurit. Të tilla janë dëshirat e njeriut ndaj sunduesit, mikut dhe të afërmit të vet. Kurse dëshira skajore e atij që ndjen dashuri ndaj të dashurit qëndron në kontaktin fizik të organeve trupore kurdo që kjo dëshirohet. Për këtë shohim që burri i cili tepër e dashuron gruan e vet, lakmon që me të të ketë marrëdhënie në mënyra të ndryshme dhe në vende të ndryshme, të mënyrë që bashkimi të jetë sa më i shpeshtë. Në këtë bëjnë pjesë edhe prekja trupore dhe dashuria (puthja). Një pjesë e kësaj ka mundësi të shtrihet në prindin dhe fëmijën, kur shndërrohet në puthje dhe përqaftim të tyre.

Tërë kjo që kemi cekur varet nga shkalla e dëshirës. E kur dashuria për diçka kalon për arsye të ndonjë shkaku, shpirti menjëherë tërheq atje ku dëshira tërheq. Kështu kemi rastin që ai që e pranon ru'jetin (të pamurit e All-llahut xh.sh. me sy në atë botë) vazhdimisht ngazëllet me atë dhe gjithnjë synon drejt saj, duke mos u kënaqur kurrë me shkallën që e ka arritur. Ndërkaq shpirti i atij që e mohon ru'jetin kurrë nuk ngazëllet për të, përkatësisht fare nuk e dëshiron sepse dëshira për të nuk e tërheq. Ai kënaqet me atë që ta arrijë kënaqësinë e All-llahut xh.sh. dhe qëndrimin në Shtëpinë e nderimeve dhe asgjë më shumë, sepse as shpirti i tij nuk lakmon për asgjë më tepër.

Nga e gjithë kjo që u tha është krejtësisht e qartë se dashuria është e një gjinie, por llojet e saj dallojnë varësisht ndryshueshmërisë së qëllimeve të tyre. Me fjalë të tjera, natyra njerëzore është një; në të lënë gjurmë të dukshme traditat dhe bindja fetare. Ne nuk pohojmë që vetëm lakmia ndikon në të, por pohojmë se pikërisht dëshira është shkak i çdo brengje madje edhe asaj që është e lidhur me pasurinë dhe situatat tjera jetësore. Kështu dikujt i vdes fqiu, daja, miku, djali i tezës (hallës), burri i tezës ose

hallës, djali i vëllait sipas nënës, gjyshi sipas nënës dhe djali i vajzës së tij, e nëse nuk ka dëshirë për pasurinë e tij, fare nuk brengoset që ajo pasuri shkon në duar të huaja, sado që të jetë e vlefshme dhe e madhe. Por nëse i vdes dikush nga shoqëria ose shërbëtorët, qoftë edhe i largët, kurse ai ka dëshirë për pasurinë e tij, fort do të brengoset, pikëllohet, zemërohet e mendohet qoftë edhe nëse pjesa më e vogël i shkon dikujt tjetër. Kështu është kjo në situatat e cekura jetësore. Po ashtu dikush nga shtresa e ulët shoqërore fare nuk do të brengoset se kujt do t'i takojë sundimi në vendin e tij, as kë sunduesi përkatës do t'ia afrojë vetes, ose do ta largojë prej vete. Mirëpo, nëse tek ai për këtë shfaqet dëshira, menjëherë do të shfaqet shqetësimi, mendimi dhe zemërimi të cilat mbase në fund do ta shkatërrojnë e zhdukin edhe në këtë edhe në atë botë. Prandaj lakmia është bazë e çdo përluljeje dhe çdo brengje; ajo është ves i shëmtuar dhe i përbuzur. Përballë saj qëndron ndershmëria që bën pjesë në vetitë e bukura, kurse përbëhet prej guximit, dorëshlirësisë, drejtësisë dhe të kuptuarit të drejtë... Ndershmëria përbëhet nga vetitë e cekura përballë të cilave qëndron lakmia. Ajo përbëhet nga vetitë që janë të kundërta me vetitë e theksuara të ndershmërisë, kurse vetitë e saj janë: poltronizmi, koprracia, padrejtësia dhe padija. Dëshira është lakmia e shprehur. Sikur të mos ekzistonte dëshira, kurrë askush askujt nuk do t'i përulej. Ebu Bekr ibn Ebi el-Fejadi më ka thënë se Osman ibi Mehasini në dyert e shtëpisë së vet në Eci (Spanjë) i ka shkruar këto fjalë: “Osman, mos lakmo!” Kush është sprovuar me afërsinë e atij që e urrenë është i ngjashëm me atë që është sprovuar me largësinë e atij që dashuron; ndërmjet tyre nuk ka dallim. Kur për hare thërret ai që dashuron, thirrja e tij është e sigurt dhe lutjes i përgjigjen. Bëhu i kënaqur me atë që është te ti, do të jetë i kënaqur me ty ai që është te ti.

I lumtur në dashuri është ai që sprovohet me atë me çka ka mundësi ta zotërojë dhe kur me mbajtjen e asaj lidhjeje nuk gabon as para All-llahut xh.sh. e as që njerëzit për këtë e qortojnë. Vlefshmëria e kësaj është që të dy pajtohen në dashuri. Dashuria është çlirim nëse të dy janë larg nga çdo bezdisje, sepse bezdisja është veti e keqe dhe e urrejtur. Kurse kanë arritur plotshmëri në dashuri në ditët i lënë në qetësi derisa njëri për tjetrin të jenë të dobishëm. Mirëpo, kjo vetëm në Xhennet mund të arrihet. Garancia e fortë e dashurisë mund të gjendet vetëm në Xhennet, sepse ai është Shtëpia e amshimit. Sikur e gjithë kjo të mund të arrihej qysh në këtë botë, njeriu nuk do të mund të sigurohej nga fatkeqësitë dhe do ta kalonte jetën kot, kurse dëfrimin nuk do ta plotësonte.

Kur të shtohet xhelozia, bëhu i bindur se edhe dashuria është shtuar. Xhelozia është cilësi e mirë që përbëhet nga guximi dhe drejtësia. Sepse vetëm i drejti kujdeset që tjetrit shenjtërinë mos t'ia cenojë dhe që të tjerët mos t'ia cenojnë shenjtërinë e tij. Cilësi e kujt të jetë guximi, cilësi e tij është edhe dinjiteti. Kurse nga dinjiteti buron urrejtja ndaj padrejtësisë. Një nga ata me të cilët gjatë kohë jam shoqëruar, më ka thënë se fare nuk ka qenë xheloz derisa nuk e ka shijuar dashurinë. Vetëm atëhetë është bërë xheloz. Ai përndryshe ka pasur natyrë të prishur e të keqe, por po ashtu ka qenë prej atyre që të kuptuarit e drejtë dhe bujaria e madhe i kanë stolisur.

Dije se dashuria ka pesë shkallë:

- miratimi - e kjo është kur ai që shikon ia paraqet vetes të bukur figurën dhe moralin e atij që e shikon. Kjo hyn në fushën e miqësisë reciproke;
- pëlqimi - kurse kjo është që ai që shikon synon nga ai të cilin e shikon dhe për afërsinë e tij;
- miqësia - kjo është ndjenja e shkretërimit kur i tilli mungon;
- dashuria - kjo është preokupimi i plotë me personin e dashuruar. Ky lloj i dashurisë quhet në poezinë erotike ishik (dashuria epushore); dhe

- dehja dashurore - kjo është ajo gjendje kur për shkak të dashurisë nuk flihet, nuk hahet e nuk pihet, kur e gjithë kjo bëhet në minimum. Nganjëherë kjo dashuri shkakton sëmundje apo humbje të vetëdijes e madje shpie në vdekje. Kjo është shkalla kulmuese e dashurisë pas së cilës nuk ka më asnjë tjetër.

* * *

Më parë kemi menduar se dashuria më së shpeshti paraqitet ndaj femrave që janë të lëvizshme e të rrepta, por jemi bindur në të kundërtën e kësaj, se dashuria më së shpeshti paraqitet ndaj femrave me lëvizje të ngadalshme, vetëm nëse kjo nuk është ndonjë kokëtrashësi.

* * *

Jam lutur që të them diç për llojet e pamjes së bukur, të cilën gjë, ja, po e bëj tash:

Këndshmëria është bukuria e vetive lëvduese, gracioziteti i lëvizjeve, lehtësia e gjesteve dhe që shpirti t'i miratojë shenjat e pamjes qoftë edhe nëse nuk ka pasur veti të jashtme.

Plotshmëria është bukuria e çdo vetie dhe mprehtësia e saj, kurse ka pasur pak veti që vetvetiu janë të bukura.

Ai që ka pamje të ftohtë nuk është as i dashur, as i bukur, as i shkëlqyeshëm, as i ëmbël.

Bukuria shëmbëllyese është eleganca e organeve të jashtme që përbri kësaj janë edhe të bukura.

Kjo është po ashtu shkathtësi dhe zhdërvjelltësi.

Në gjuhë nuk ka shprehje përkatëse për të bukurën. Megjithatë, e bukur është ajo që si e tillë me shpirt ndihet, në çka janë të pajtueshëm të gjithë që shohin bukur. Kjo është pëlhurë e vënë në fytyrë dhe ndriçim që zemrat i tërheq nga vetja. Ky është mendim unanim në miratimin e saj, qoftë edhe nëse këtu nuk ka pasur ciësi të mira. Sepse, secili që sheh mirë, e admiron, e miraton dhe e pranon, qoftë edhe nuk sheh asgjë të vlefshme, duke i shqyrtuar vetitë individuale të tij. Sikur e bukura është në shpirtin e të shikuarit që e zbulon ai që e shikon. Dhe pikërisht kjo është shkalla më e lartë e dashamirësisë, pas së cilës dëshirat njerëzore bëhen të ndryshme, dikush e don bukurinë shëmbëllyese, e dikush, sërish dashamirësinë. Kurse nuk kemi parë se kushdo qoftë dëshiron plotësinë individuale.

Shija është të hartohet diç me diçka nga kjo që kemi theksuar.

MBI ATË ME ÇKA NJERËZIT RECIPROKISHT SILLEN NË MORAL

Jopërhershmëria që është e qortuar është që të kalohet nga një pamje që është e panatyrshme dhe pa përmbajtje në tjetrën, që i ngjason, dhe kalimi nga një gjendje që nuk ka kurrfarë përmbajtje në tjetrën po ashtu pa përmbajtje, pa kurrfarë shkak të arsyeshëm. Kur dikush e vesh petkun që e ka dhe i cili është i domosdoshëm, duke iu shmangur teprimit në këtë, kjo është dëshmi e intelektit dhe urtësisë së tij të madhe. Pejgamberi i Zotit, s.a.v.s. që është shembull për çdo të mirë dhe moralin e të cilit All-llahu xh.sh. e ka lavdëruar dhe të cilit ia ka dhuruar të gjitha virtytet e përkryera, kurse e ka ruajtur nga çdo mangësi, e ka vizituar të sëmurin me shokët e vet pa kapelë, pa turban dhe duke ecur zbathur, edhe në pjesët më të largëta të Medines. Kur ka pasur, ka veshur zhgunin dhe gujën prej pëlhurës së thurur laramane, kurse kur nuk është ngarkuar me atë që nuk e ka pasur, as që ka bërë atë që i është nevojitur. Me atë që e ka paseduar është kënaqur nga ajo që nuk e ka poseduar. Kështu ai dikur ka ecur në këmbë dhe zbathur, herën tjetër ka mbathur sandale dhe ka hipur në mushkën e përhimtë e të bukur. Nganjëherë ka hipur edhe në kalë pa shalë, por edhe në deve.

Por, ai ka hipur edhe në gomar, duke ia mbështetur vetes ndonjërin prej shokëve të vet. Nganjëherë ka ngrënë hurme në vend të bukës, e nganjëherë bukë bajate, dhe asgjë më shumë. Ka ngrënë mish sqapi të fërguar, shalqi me hurme të freskëta dhe kulaçë. Nga tërë kjo ai ka grumbulluar forcë, kurse tepricën e ka ndarë, e atë që nuk i nevojitej, nuk e merrte. Me të panevojshmet kurrë nuk ngarkohej. Ai kurrë nuk është zemëruar për shkak të vetvetes, por kurrë nuk ka mund të mos zemërohet kur diç kishte të bënte për hir të All-llahut xh.sh.

Qëndrueshmëria si korrektësi dhe qëndrueshmëria në konflikt aq ngjasojnë mes vete sa që mund t'i dallojë vetëm njohësi i mirë i moralit. Kurse dallimi midis tyre është ai që konflikti zë fill në të pavërtetën ose që dikush ka bërë që ta ndihmojë atë në çka është ngatërruar, kurse jokorrektësia e të cilit i është e njohur, apo nuk i është e njohur as korrektësia as jokorrektësia e kësaj. Kjo është e qortuar. E kundërta e saj është drejtësia.

Qëndrueshmëria që vlen është e nevojshme kur ka të bëjë me të vërtetën ose atë që njeriu e konsideron të vërtetë, nëse nuk është zbuluar jokorrektësia e tij. Kjo është cilësi lavdëruese. Përkundër saj është jostabiliteti. Disa i qartojnë këto dy cilësi sepse kjo, nga një anë, është pakujdesi i asaj çka ke dhe, nga ana tjetër, moshulumtim i asaj që është e nevojshme që të konstatohet se a është e vërtetë apo e pavërtetë.

Mençuria është në zbatimin e nënshtimit dhe pranimit të virtyteve, kurse në lënien e mëkateve dhe të këqijave. All-llahu xh.sh. në disa vende në Librin e Vet ka tërhequr vëmendjen që ai që gabon ndaj Tij, nuk është i mençur. Duke folur për njërin prej popujve të kaluar, All-llahu xh.sh. thotë: "Ata flasin: Sikur të kishin dëgjuar ose ta shfrytëzonin arsyen, nuk do të ishin banorë të Xhehennemit"! Duke e pohuar këtë pranimit të tyre, All-llahu xh.sh. më tej thotë: "Dhe e kanë pranuar mëkatin e vet". "Larg qofshin banorët e Xhehennemit të zjarrtë!" Është marrëzi mëkatet të bëhen dhe të këqijat të punohen. Padrejtësia, përgojimi dhe fjalët e koto janë shenjë e çmendurisë dhe trazimit të pezmit në trup.

Marrëzia është e kundërt me arsyen dhe këto të dyja më herët i kemi shpjeguar. Ndërmjet tyre matuflleku, që përbëhet nga ajo që të punohet dhe të flitet ajo që nuk kërkohet as nga feja as dobia e kësaj bote e as morali lavdëruar, por në çka nuk ka as mëkat, as nështim ose ndihmë dikujt prej dy të përmendurave, sikur as virtytet e as të këqijat. Fjala, pra, është për llototitjen e panevojshme dhe veprën e padobishme. Në çfarë mase dominon njëra prej tyre ose mungon, aq më tepër njeriu meriton emërtimin budalla.

Në një rast njeriu mund të tregojë mendjengushtësi, në tjetrin mençuri, kurse në rastin tjetër marrëzi.

Kundrejt çmendurisë qëndrojnë intelekti dhe aftësia e të gjykuarit në dijeni dhe zeje. Këtë urtakët e parë e kanë quajtur aftësi të të folurit. Ndërmjet këtyre dyjave nuk ka midis.

Sa u përket gjërave të lidhura për këtë botë dhe përpjekjeve që t'u pëlqejë njerëzve duke bërë atë që u përgjigjet, e që e përmirëson gjendjen e atij që e bënë, qoftë ajo e pavërtetë ose diç tjetër, ose e metë ose diç tjetër, pastaj mendjemprehtësia që pasuria të përparojë, lavdia të zgjerohet dhe autoriteti të arrihet, në të gjitha mënyrat e mundshme, duke mos ngurrar madje as nga mëkati as nga e keqja, në të gjitha të numëruarat nuk ka fare mençuri. Ata për të cilët All-llahu xh.sh. pohon se nuk kanë arsye dhe neve na mjafton se ata nuk kanë arsye, drejtojnë me të mirat e veta të kësaj bote, i shtojnë pasuritë e veta, u lajkatojnë zotërinjve të vet duke e ruajtur pushtetin e tyre. Ky lloj i moralit quhet dinakëri. Kundrejt saj qëndron arsyeshmëria dhe korrektësia. Mirëpo, nëse përpiqet të arrihet kjo që e theksuam krahas ruajtjes (nga

mëkatet dhe të këqijat) dhe trupit, atëherë kjo quhet vendosmëri, kundrejt së cilës qëndron humbja.

Dinjiteti, të folurit me vend dhe maturia në rregullimin e jetesës dhe sjellja e drejtë me njerëzit, këto veti morale quhen me një emër; seriozitet. Kundrej tij është mendjengushtësia.

Besnikëria përbëhet nga drejtësia, dorëshlirësia dhe guximi. Besniku e konsideron dhunë të mos shpërblehet ai që ka në të besim dhe i cili i ka bërë ndonjë të mirë, dhe ai në të është i drejtë. Ai po ashtu konsideron që në jobesnikëri nuk duhet përgjigjur menjëherë, por duhet qenë tolerant, dhe në këtë është bujar. Edhe ai, në fund, armatoset me durim për atë që do të vijë si pasojë e besnikërisë, dhe në këtë është i guximshëm.

Katër janë virtytet qendrore nga të cilat dalin të gjitha të tjerat. Këto janë: drejtësia, dija, guximi dhe dorëshlirësia.

Kurse katër janë të këqijat themelore nga të cilat dalin të gjitha të tjerat, që janë të kundërta me virtytet që i kemi përmendur. Këto janë: padrejtësia, padija, ligështia dhe koprracia.

Amaneti dhe nderi janë lloje të drejtësisë dhe bujarisë. Ebu Muhammed ibn Ahmedi thotë se për moralin, ndër të tjera, ka kënduar si vijon:

Arsyeja është bazë mbi të cilën është morali beden

Dekori i arsyes është dija, në të kundërtën (arsyeja) është shkatërrim.

Injoranti është i verbër dhe nuk sheh se ku shkon

Dija plotësohet me drejtësi, në të kundërtën ajo është zbrazëti

Freri i drejtësisë është dorëshlirësi, në të kundërtën kjo është dhunë

Baza e dorëshlirësisë është guximi, kurse poshtërsia është mashtrim

Do të jeshë i pastër nëse je xheloz; xhelozia kurrë nuk ka bërë kurvëri.

Përkryeshmëria e çdo gjëje është devotshmëria; të flitet e vërteta është drita

Këto janë baza të mirësisë për të cilat këto i kam thënë pas betimit

Ai, po ashtu, ka thënë për moralin edhe këtë;

Bazë e bazave të të gjitha virtyeteve janë: drejtësia, të kuptuarit e drejtë, dorëshlirësia dhe pushteti.

Nga këto përbëhen të gjitha të tjerat, dhe kush i posedon ato, ai drejton me botën.

Ai, po ashtu, posedon gjërat me njohjen e të cilave evitohet paqartësia.

Në shpirtin njerëzor ekziston virtyti që përbëhet nga guximi, e po ashtu edhe nga durimi. Butësia është lloj i guximit.

Kënaqësia është virtyt që përbëhet nga dorëshlirësia dhe drejtësia. E keqja lindet nga lakmia, lakmia nga zilia, kurse zilia lindet nga dëshira (epshi), dëshira nga padrejtësia, koprracia dhe padija.

Nga lakmia burojnë të këqijat e mëdha siç janë: nënçmimi, vjedhja, grabitja, prostitucioni, mbytja, dashuria pasionuese, frika nga varfëria dhe lypja prej botës.

Ne kemi ndarë lakminë (e zjarrtë) nga dëshira (e zjarrtë), sepse lakmia është zbulim i dëshirës së fshehur në shpirt.

Shoqërimi është virtyt që përbëhet nga butësia dhe durimi. Sinqeriteti përbëhet nga drejtësia dhe guximi.

Nuk ka asgjë më të shëmtuar nga rrena që është lloj i pabesisë, sepse çdo pabesi është rrenë. Rrena është pra lloj, kurse pabesia nënlloj.

Rrena lindet nga dhuna, poshtërsia dhe padija, sepse poshtërsia i sjell nënçmim shpirtit. Rrenacaku është shpirt i përbuzur dhe është larg nga krenaria lëvduese.

Unë jam i bindur se njerëzit sipas të folurit të vet, që i dallon nga gomari, qeni dhe insektet, ndahen në tre grupe:

- Në grupin e parë bëjnë pjesë ata që fare nuk mendojnë për atë çka flasin, por flasin çdo gjë që u vjen në gjuhë, duke mos hulumtuar se a e afirmojnë me këtë të vërtetën apo e mohojnë të pavërtetën. Shumica e njerëzve është e tillë.

- Në grupin e dytë bëjnë pjesë ata që flasin që ta afirmojnë atë që në shpirtin e vet e konsiderojnë të vërtetë, kurse e mohojnë atë që mendojnë se është jo e vërtetë, duke mos e hulumtuar gjatë kësaj të vërtetën (e mirëfilltë), por këmbëngultësisht i mbahen asaj në çka janë. Edhe të këtyllë ka mjaft, por më pak se sa të parët.

- Në grupin e tretë bëjnë pjesë të gjithë ata që të folurit i vënë në vendin e tij të vërtetë, kurse të tillët janë të rrallë si margaritarët e kuq.

E madhe është brenga e atij të cilin e hidhëron e vërteta!

Dy janë shumë të qetë; njëri nga ata meriton çdo lëvdatë, derisa tjetri meriton përbuzje dhe gjykim. Këta janë ai që e ka hedhur këtë botë dhe ai që e ka hedhur turpin.

Në rregullimin mahnitës të kësaj bote nga All-llahu xh.sh. bën pjesë edhe kjo që çdo gjë që atij i nevojitet e ka bërë lehtë të arritshme. Mendo, në lidhje me këtë, për ujin dhe atë që është mbi të. Kurse çdo gjë në këtë botë që nuk është e domosdoshme shumë vështirë është e arritshme. Mendo në lidhje me këtë për margaritarin e kuq dhe atë që i është e nënshtruar. Njerëzi, sipas asaj që shijojnë, janë sikur udhëtari në shkretëtirë; sa herë që e kalon një pjesë të saj, parë tij hapen horizonte të reja. Sepse po qe se njeriu e zgjidh një shkak, shfaqen shkaqet tjera. Të vërtetën e ka thënë ai që ka thënë: I arsyeshmi në këtë botë është i lodhur! Kurse të vërtetën e ka thënë po ashtu ai që ka thënë: Ai në këtë botë është i rehatshëm. Me fjalë të tjera, atë e bezdisë ajo që e pavërteta përherë përhapet dhe pushton hapësira të reja, sikur edhe pafuqia e tij që ta publikojë të vërtetën. Kurse është i qetë dhe i rehatshëm nga çdo gjë që e preokupon botën tjetër; e që është e panevojshme për jetesë në këtë botë.

Ruaju nga përmbajtja e shokut të keq dhe ndihmesës së bashkëkohasve t'u në çdo gjë që në atë botë do të të sjellë dëm ose do të dëmtojë në këtë botë. Nëse ashtu nuk vepron, do të keshë nga kjo vetëm pendim, por kur ky nuk mundet më të shërbejë.

Dije sigurisht se nuk do të të jetë mirënjohës njeriu të cilit i ke ndihmuar, por do të jetë dashakeq. Më së paku, e ky është thelbi i kësaj, nuk do t'i interesojë mbarimi yt i keq dhe fundi i pafatshëm.

Po ashtu, ruaju që t'i kundërvihesh shokut dhe t'i kundërshtosh bashkëkohësit tu në atë që nuk të sjell kurrfarë dobie, as në këtë as në atë botë. Nëse ashtu nuk vepron, do të keshë nga ajo vetëm shqetësimin, shmangien dhe armiqësinë e tyre, e mbase kjo do të sjellë edhe deri tek ajo që të kërkojnë ndëshkimin dhe dëmtimin tënd, e në gjithë këtë për ty nuk do të ketë kurrfarë dobie. E nëse do të jetë e pamundur të shmangesh t'i zemërosh njerëzit ose All-llahun xh.sh., ose do të duhet refuzuar ose njerëzit ose të vërtetën, ti atëherë hidhëroi njerëzit dhe lëshoi ata, e assesi mos e hidhëroi Krijuesin dhe Zotëriun tënd e as ta refuzosh të vërtetën!

Është detyrë ta ndjekish Pejgamberin s.a.v.s. në mësimin e të paditurve, mëkatarëve dhe të këqijve. Sepse ai që mëson me vrazhdësi e fytyrë të mrrolur, gabon dhe heq dorë nga mënyra e Pejgamberit s.a.v.s. dhe në të shumtën e rasteve bëhet nxitës i atij të cilit ia drejton këshillën të vazhdojë në atë në çka është, nxitës i llafosjes dhe konfliktit, dhe në këshillën e vet do të bëjë keq në vend të të mirës. Kush këshillon me hare, buzëqeshje dhe butësi, sikur vetëm po e shtron mendimin dhe njofton për dikë tjetër, e jo për atë kujt po i drejtohet, më mirë dhe me efikasitet do të ketë sukses në këtë. Nëse ai të cilit i drejtohet këtë nuk e pranon, atëherë le ta këshillojë duke e qortuar i vetmuar. Nëse edhe këtë nuk e pranon, atëherë në prani të atij para të cilit i këshilloari turpërohet. Kjo është mënyra e edukimit të All-llahut xh.sh. kur ka

urdhëruar që të flitet fjala e butë. Kurse Pejgamberi i Zotit, s.a.v.s., nuk e drejtonte këshillën në mënyrë të drejtpërdrejtë por fliste: “Ç’ mendojnë njerëzit që bëjnë kështu e kështu!?” Ai ka lavdëruar butësinë, ka urdhëruar lehtësinë, kurse ka ndaluar ngarkimin. Ka këshilluar, por është ruajtur që kjo mos të kalojë në bezdisje. All-llahu xh.sh. ka thënë: “... sikur të ishe i vrazhdë e i ashpër, do të shpërndareshin nga afërsia jote.”

Vrazhdësia dhe ashpërsia janë të nevojshme vetëm kur ddiç ka të bëjë me kufijtë e All-llahut xh.sh. Nuk guxon atëherë të jetë i butë ai që është i aftë ta zbatojë dënimin. Me rastin e këshillës po ashtu është mjaft produktive të lavdërohet, në prani të atij që bënë keq, ai që bënë mirë. Kjo nxitë në bërjen mirë. Dhe për lëvdatë unë shoh vetëm këtë vlerë, e kurrfarë tjetër, dmth., që të shkojë pas kësaj ai që e dëgjon lëvdatën. Së këndejmi, konsiderojmë të nevojshme të shënojmë edhe virtytet edhe të këqijat, në mënyrë që ai që i dëgjon këto të mund të ikë nga e keqja e shënuar që tjetri e ka bërë, kurse të dëshirojë të bëjë mirë që deri tek ai ka depërtuar, e që e ka bërë dikush para tij, dhe që me këtë të këshillohet.

Thellë kam menduar për çdo gjë që qielli e mbulon dhe kam përfunduar që çdo qenie e gjallë ose send ka mundësi në natyrën e vet që, nëse është e fuqishme, ta çrrënjosë cilësinë e qenies ose sendit tjetër, duke ia vënë para vetitë e veta. Kështu, i miri përpiket që të gjithë njerëzit të jenë të mirë, kurse i keqi dëshiron që të gjithë njerëzit të jenë të këqij. Po ashtu sheh që çdokuh që përmend diçka, me dëshirë që në këtë të nxisë, thotë: - Edhe unë e bëj këtë.

Çdokush që ndjek ndonjë drejtim dëshiron që të gjithë njerëzit këtë t’ia miratojnë. Këtë e sheh edhe në elementet: kur njëri forcohet në raport me tjetrin, e shndërron në llojin e vet, siç është rasti për shembull me rritjen e drurit dhe ushqimin e bimëve dhe lisave me ujë dhe lagështi nga toka, që këtë ta transformojnë në llojin e vet. I lartësuar qoftë Ai që këtë e ka organizuar kështu dhe urtësisht e ka rregulluar! S’ka zot tjetër pos Tij!

Në aspektet mahnitëse të fuqisë së All-llahut xh.sh. bën pjesë edhe ajo që në shumësinë e krijesave nuk shohim se cilado nga ato i ngjason tjetrës aq sa të fshihet çdo dallim ndërmjet tyre. E kam pyetur një plak që e kish kaluar vitin e tetëdhjetë të jetës se e ka vërejtur në atë që ka ardhur dhe kaluar që disa figura kanë qenë plotësisht të ngjashme me këto të sotshmet, e m’u përgjigj se jo, dhe se çdo figurë ka diç në vete me çka është dallon prej tjetrës. Kështu është me të gjitha gjërat në botë. Këtë më së miri e di ai që mirë i ka njohur veglat dhe të gjitha trupat e ndërlikuar, që gjatë kohë i ka soditur. Vetëm ai mundet mirë ta vërejë dallimin ndërmjet tyre dhe nëpërmjet dallimeve t’i dallojë. Kjo dallohet me shpirt, kurse fjala s’ka mundësi ta shprehë këtë. I lartësuar qoftë I Fuqishmi dhe I Urti, mundësitë e të cilit janë të pakufishme!

MBI SHËRIMIN E SËMUNDJEVE TË VESEVE MORALE

Kush është sprovuar me vetëdashuri, le të mendojë për veset e veta. Nëse është i magjepsur me virtytet e veta, le të hulumtojë a ka vese. E nëse nuk zbulon në vete as një mangësi, ashtu që të mendojë se ai është pa të metë, le të dijë se fatkeqësia e tij është e pafund dhe se ai është njeriu më i mangët, me të metat më të mëdha dhe me intelektin më të dobët. E para nga kjo është, që njeriu me arsye të dobët është injorant. Kurse nuk ekziston e metë më e keqe se këto të dyja, sepse i arsyeshëm është ai që është i vetëdijshëm për dobësitë vetjake dhe tenton t’i ngadhënjejë dhe frenojë. Kurse i marrë është ai nga i cili të metat vetjake mbeten të fshehta, qoftë për shkak të dijës së pamjaftueshme, mençurisë dhe mendjengushtësisë së pamjaftueshme, qoftë nga

bindja e tij se të metat në të vërtetë janë virtyte, kurse kjo është e meta më e madhe e kësaj bote. Ka mjaft të atillë që krenohen me prostitucionin, vjedhjen dhe dhunën dhe janë të pasionuar me kryerjen e këtyre të këqijave dhe me guximin në kryerjen e këtyre akteve të turpshme. Duhet ditur se sigurisht nuk ekziston njeri pa të meta, pos Pejgamberit s.a.v.s. Ndërkaq ai të metat e të cilit mbetën të fshehura, ky ka rënë poshtë. Në mendjengushtësi, dobësi, poshtërsi, nënçmim, jointeligjencë, joarsyeshmëri dhe padije ai është bërë i atillë që pas tij në poshtërsi nuk ka më askush dhe ai në këtë është në shkallën më të ulët. Për këtë le të përqëndrohet në shpirtin e vet, duke i hulumtuar mangësitë e veta dhe plotësisht le të preokupohet me këtë, në vend që me këtë të krenohet e t'i hulumtojë të metat e huaja, të cilat nuk i sjellin dëm as në këtë as në atë botë.

Unë nuk shoh se është virtyt të dëgjohet për të metat e huaja përveç nëse nga kjo dëshirohet të merret këshillë, e që ai që këtë e dëgjon t'u shmanget atyre të metave dhe të përpiqet t'i largojë prej vetes, me ndihmën dhe fuqinë e All-llahut xh.sh. Të shtrohen të metat e huaja është e metë e madhe dhe në të vërtetë e palejueshme. Është detyrë t'i shmangemi kësaj pos me qëllim të këshillës atij që do të mund të zhytej në ato të meta, duke u shoqëruar me të prishurit, e edhe me qëllim të qortimit të atij që me ata është i admiruar, dhe këtë, sërish, vetëm drejtpëdrejt atij në sy, e assesi pas shpine. Është e nevojshme t'i thuhet: Ktheju shpirtit tënd! Nëse bëhesh i vetëdijshëm për të metat tua, e ka shëruar magjepsjen tënde nga to. Mos u krahaso me atë që posedon më shumë të meta se ti, e që joseriozisht të sillesh ndaj çoroditjeve e t'u ngjasosh atyre që bëjnë keq. Sepse edhe përngjasimi në të mirë është i shëmtuar, e lëre me përngjasimi në të keq. Në vend të kësaj, krahasoju me atë që është më i mirë se ti, e kështu do të zhduket mendjemadhësia jote dhe do të shërohesh nga kjo sëmundje e rëndë që ka krijuar te ti nënçmimin e njerëzve të tjerë, ndër të cilët, pa dyshim, ka edhe të atillë që janë më të mirë se ti. Sepse nëse ti i nënçmon ata pa të drejtë, ata ty me të të drejtë do të urrejnë. All-llahu xh.sh. thotë: "E keqja mund të kthehet në të njëjtën masë..." Përveç kësaj, kjo te ti lind urrejtjen, në realitet, të vetvetes, krahas zemërimit të All-llahut xh.sh. dhe anulimit të të gjitha virtyteve që i posedon.

Nëse të admiron arsyeja jote, mendo për zgjidhjen e mendimit të keq që ta turbullon mendja dhe mashtrimin me dëshirat e kota, e atëherë do të kuptosh përse arsyeja jote është e cunguar.

Nëse je magjepsur me mendimet tuaja, mendo për gabimet tua, mirë mësoji dhe kurrë mos i harro, sikur edhe për çdo qëndrim që e ke konsideruar të drejtë, e ai pastaj është treguar i kundërt nga vlerësimi yt, dhe tjetri ka pasur të drejtë, kurse ti jo. Nëse kështu do të veprosh, më së paku që mund të bëhet është që mendimi yt i gabuar të barazohet me atë të drejtë, dhe kështu mos të jetë as për ty as kundër teje. Megjithatë, më së shpeshti ndodh që mendimi yt i gabuar është dominues në krahasim me atë të drejtin. Kjo është gjendje e të gjithë njerëzve, duke i përjashtuar Pejgamberët s.a.v.s.

Nëse je i magjepsur me mirësinë tënde, mendo për mëkatet tua, mangësitë, gabimet dhe llojet e tyre. Në këtë, për Zotin, do të gjeshë që kjo e dyta e mund të mirën tënde, i shkatërron veprat e tua të mira. Mendo mirë për këtë dhe në vend që të admirohesh, bëhu i vetëdijshëm për të metat tua. Nëse je i magjepsur me dijen tënde, dije se ti në këtë nuk ke kurrfarë pjese, por se kjo është e mira e All-llahut xh.sh. të cilën ta ka dhuruar Krijuesi yt. Prandaj mos u sill ndaj tij në mënyrën me të cilën do ta hidhërosh All-llahun xh.sh., sepse Ai do të mund të bënte që këtë që e ke mësuar ta harrosh, do të mund të të sprovonte, pasojë e së cilës do të ishte të harrosh çdo gjë që më herët e ka mbamundur e mësuar. Abdulmelik ibn Tarifi, i cili ka qenë njëri nga dijetarët e

ditur, mendjemprehtë, të matur e të mirë, dhe i shkathët në hulumtime, më ka rrëfyer se ai më herët jashtëzakonisht ka mbajtur mend çdo gjë. Ka mjaftuar që vetëm diçka të dëgjojë, e që këtë menjëherë ta mbajë mend. Mirëpo, njëherë kur ka udhëtuar me anije ka pësuar frikë të madhe, pasojë e së cilës ka qenë që ka harruar shumicën e gjërave që i ka ditur. Si pasojë e frikës erdhi deri te çrregullimi në aftësinë e mbamendjes që ende nuk i qe kthyer. Kurse edhe unë qesh sëmure dhe kur jam shëruar, kam harruar çdo gjë që më parë e pata mësuar, pos diç pak që ishte e pavlerë. Vetëm pas disa vjetësh e kam kompenzuar atë që për shkak të sëmundjes e pata humbur.

Shumë gjurmues për hirë të diturisë dhe shkencës bëjnë përpjekje të mëdha: duke lexuar, mësuar dhe gjurmuar, por nuk i arrijnë rezultatet e dëshiruara. Për këtë, të diturit le ta dinë se sikur vetëm me angazhim të arrihej dituria dhe me asgjë më tepër, do të kishte mjaft të tillë që në dije janë mbi ta. Është e vërtetë e pakontestueshme se dituria është dhunti e All-llahut xh.sh. Prej nga atëherë dikujt e drejta për vetadmirim për këtë shkak. Në vend të kësaj, ka nevojë për më shumë përgjithësi, modesti dhe mirënjohje All-llahut të Lartësuar xh.sh., me lutje që edhe më t'i rrisë begatitë e Veta, kurse ta heqë atë që ka për pasojë pengimin e tyre. Dhe mendo, po ashtu, për të gjitha ato dituri që prej teje ende janë të fshehura dhe për të cilat ti nuk di asgjë, pastaj për llojet e saj që ty të janë të njohura. Ajo dije me të cilën ti je i admiruar është më së shumti që ti di, dhe në vend të vetadmirimit tënd, më mirë e ke t'i zbulosh mungesat dhe mangësitë tua. Dhe mendo për ata që janë më të ditur se ti, dhe do të bindesh se ka mjaft të tillë. Atëherë në sytë e tu do të jeshë shumë më i përunjtur se që je tash. E mendo edhe për dijen tënde zhgënjuese, sepse nuk po vepron sipas asaj që ke mësuar, kështu që dituria tash është bërë argument kundër teje. Më mirë do të ishte atëherë për ty që të mos jeshë i ditur. Dije se injoranti në këtë rast është më i arsyeshëm se ti, në gjendje më të mirë dhe ka më shumë arsyesim se ti. Së këndejmi, fare nuk ka vend për vetëlëvërdimin tënd. Përveç kësaj, ndoshta dija me përvetësimin e së cilës ti aq po krenohesh nga fushat e diturive të fundit në të cilat nuk ka më ndonjë virtyt të madh, siç është poezia e të gjashme. Për këtë, shikoje atë dija e të cilit është më e lartë nga dija jote në shkallët e kësaj dhe asaj bote, dhe do të jeshë konsiderueshëm më i përunjtur para vetvetes.

Nëse je i admiruar me trimërinë tënde, mendo mirë për atë që është më i guximshëm se ti. Pastaj, mendo në çka e ke harxhuar trimërinë që ta ka dhuruar All-llahun xh.sh. E nëse e ke harxhuar në gabim, ti je i marrë, sepse shpirtin tënd e ke harxhuar në atë që nuk është çmimi i saj. E nëse e ke harxhuar në nënshtrim ndaj All-llahut xh.sh., atëherë këtë nënshtrim si vepër të mirë e ke shkatërruar me vetëdashurinë në vete. E mendo, gjithashtu, edhe për humbjen e trimërisë, që do të vie me pleqërinë. Sepse nëse do të jetosh, do të bëhesh njëri prej atyre që janë barrë e tjetërkujt dhe i dobët si fëmijë. Megjithatë, unë jam i bindur se të guximshmit janë më së paku të dashuruar në vetvete, në trimëritë e veta, që ashtu siç konsideroj unë, është dëshmi e pastërtisë së shpirtit të tyre, lartësisë dhe madhështisë së tyre. Nëse je i admiruar në autoritetin tënd në këtë botë, mendo për kundërshtarët t'u, rivalët dhe partnerët, sepse ndoshta ata janë të mjerë e të dobët që kanë rënë poshtë, dhe se ti për këtë ke ardhur në atë shkallë. Dije se ata janë të ngjashëm me ty sipas asaj në çka je ti tash, e ndoshta edhe ndërmjet tyre ka të atillë që turpërohen të identifikohen me ta për shkak të poshtërsisë së tyre të madhe dhe përbuzjes së shpirtit të tyre, sjelljen dhe prejardhjen. Mendo mirë për atë që i ka thënë Ibn es-Semmak, Reshidit (halifit) kur në praninë e tij ka kërkuar një gotë ujë që ta shuajë etjen. Ai atëherë i ka thënë:

- O sundues i besimtarëve, sikur të të pengohej kjo gotë e ujit, sa do të jepje për të?

- Tërë pasurinë time dhe pushtetin - u përgjigj halifi.
- E sikur të të pengohej që ky ujë të dalë nga ti, sa do të jepje që nga kjo të shpaguehesh?
- Tërë pasurinë time dhe pushtetin - sërish tha halifi.
- O sundues i besimtarëve, a po i gëzohesh pasurisë tënde që nuk vlenë asnjë gllënkë e ujit dhe urinim?!

Të vërtetën e ka thënë Ibn es-Semmaku, All-llahu e mëshiroftë!

Nëse, me ndonjë rast, je sundues i të gjithë muslimanëve, dije se sunduesi i Sudanit, i cili krahas kësaj është i zi, lakuriq dhe injorant, është sundues i shtetit më të gjerë se i yti. Nëse ti thua:

- Unë këtë me të drejtë e kam fituar, - Beto hem me jetë se nuk e ke fituar me të drejtë, nëse me këtë je i vetëdashuruar dhe i padrejtë, prandaj turpërojë gjendjes sate sepse është e ulët dhe nuk është gjendje që meriton admirim.

E nëse krenohesh me pasurinë time, kjo është shkalla më e keqe e vetadmirimit. Shikoje çdo të mjerë e të përvuajtur që ka qenë më i pasur se ai! Së këndejmi, mos iu gëzo gjendjes në të cilën të ngadhënjën ai të cilin e ceka më lart! Dhe dije se vetadmirimi për shkak të pasurisë është marrëzi e madhe, sepse pasuria është gurë që nuk bënë dobi pos nëse e nxjerr nga pasuria jote dhe e ndanë me destinacion. Pos kësaj, pasuria shkon dhe vjen. Ndoshta do të shkojë prej teje dhe ti do ta shohish te tjetri, ndoshta edhe te kundërshtari yt. Për këtë, t'i admirohesh kësaj është shenjë e mendjengushtësisë, e të mbështetesh në të është mashtrim dhe dobësi.

Nëse je i admiruar me bukurinë tënde, atëherë mendo për atë çka mundet ajo të të shkaktojë, e që turpërohem ta përmendim këtu, kurse edhe ti do të turpërohesh kur të shkojë prej teje me ardhjen e pleqërisë. Në këtë që cekëm është mjaftueshmëria. Nëse je admiruar me lavdërimin nga ana e mikut, mendo për qortimin e kundërshtarëve tuaj, dhe do të zhduket ajo vetëdashuri. E nëse nuk do të keshë armik, atëherë te ti edhe nuk ka kurrfarë të mire. Sepse, në shkallën më të ulët është ai që nuk ka armiq. Kjo në të vërtetë është shkalla e atij të cilit All-llahu xh.sh. nuk i ka dhuruar kurrfarë të mire në të cilën do ta xhelozonin. Le të na ruajë All-llahu xh.sh. nga kjo! Nëse i çmon të metat tua, mendo si do të ishte që t'i tregohen botës dhe njerëzit t'i njoftojnë. Sigurisht, nëse do të posedosh sadopak mençuri, do të turpërohesh dhe do ta shohish mangësinë tënde.

Nëse je i njoftuar me mënyrën e formimit të karakterit dhe me krijimin e vetive morale nga përzierja e elementeve të tyre në shpirtin njerëzor, do të bindesh se ti nuk ke kurrfarë pjesëmarrje në virtytet tua dhe se ato janë dhuratë e All-llahut xh.sh. që, sikur t'ia kishte dhuruar tjetërkujt, do të ishte i njëjtë sikur ti, dhe se ti, sikur t'i ishe lënë vetvetes, do të mbetesh i dobët dhe i paaftë dhe në fund do të zhdukeshe. Për këtë, në vend që të admirohesh me virtytet tua, bëhu mirënjohës ndaj Atij që t'i ka dhuruar dhe frikësohu që mos të mbetesh pa to. Sepse, sjellja morale ndërrohet me fillimin e sëmundjes, varfërisë, frikës, uzurpimit dhe pleqërisë.

Mëshirohu ndaj atij që i janë ndaluar ato që ty të janë urdhëruar dhe mos iu ekspozoj gabimit ndaj Dhuruesit e që të shkatërrohen begatitë që t'i ka dhuruar. Kurse ato do të merren prej teje nëse do të pohosh se ti në atë që All-llahu xh.sh. ta ka dhuruar nga mirësia dhe mëshira jote, ke pjesë apo madje se ke të drejtë në këtë, dhe se je plotësisht i mëvetshëm nga ruajtja e Tij. Nëse do të jeshë i tillë, do të shkatërrohesh më herët apo më vonë.

Mua më goditi sëmundja e rëndë që më shkaktoi fryrjen e madhe të shpnetkës, që ishte shkak i mosdisponimit tim, ndjenjës së ngushtimit, durimit dhe nxitimit. Për këtë e kam qortuar shpirtin tim dhe e kam gjykuar sjelljen time në gjendjen e tillë.

Habitesha me ndryshimin e karakterit tim duke u bindur njëkohësisht se shpnetka është vend i bindjes së gëzimit dhe që, nëse në të diç çrregullohet, kjo medoemos shkakton dëshpërimin dhe mosdisponimin.

E nëse je i admiruar me prejardhjen tënde, kjo është më e keqja nga e gjithë ajo që këtu e kemi cekur, sepse ai që admirohet me prejardhje nuk ka kurrfarë të mira nga kjo, as këtu as në atë botë. Shiko ky admirim a do ta largojë urinë, mbulojë të metën ose të sjellë dobi në atë botë! Shiko, pastaj, kush krejt është i bashkuar me ty në atë prejardhje, sikur edhe kush sipas kësaj është mbi ty, siç kanë qenë Pejgamberët, s.a.v.s., pastaj njerëzit tjerë të mirë, siç kanë qenë as'habët dhe dijetarët, e të mirët në mesin e sunduesve të huaj - perandorëve dhe mbretërve - dhe sunduesit jemenas e të tjerë islamë! Ata që sjellin shembuj që ti i cek në lidhje me këtë, do të shihni se më së shpeshti janë të përbuzur sikur qeni dhe me mjaft vese të shëmtuara. Për këtë, mos iu gëzo shkallës sipas së cilës ata janë të barabartë apo madje janë mbi ty në këtë! Përveç kësaj, mbase të parët me të cilët ti aq fuqishëm krenohesh kanë qenë mëkatarë, pijanecë, ekstremistë, këngëtarë (keqpërdorës të këngës, N. I.) dhe kokëtrashë të cilëve rrethanat u shkonin përshtati dhe kanë bërë dhunë dhe punë të tjera të shëmtuara, ashtu që turpin e tyre edhe sot koha e sjell. Mëkati i tyre ka qenë i madh për atë se i madh do të jetë edhe pendimi i tyre në Ditën e llogarisë përfundimtare. Kur është ashtu, atëherë dije se ajo me çka ti je admiruar bën pjesë në turp, përlulje, marrëzi dhe njollë, e assesi në arsye për admirim.

Nëse je admiruar me prejardhjen e shëmbëlluesve t'u je mjaft larg nga ai virtyt derisa edhe vetë nuk bëhesh i mirë. Ti do të keshë dobi të paktë prej tyre edhe në këtë edhe në atë botë nëse nuk bëhesh i mirë sikur ata. Të gjithë njerëzit e Ademit a.s., janë fëmijë, kurse atë All-llahu xh.sh. e ka krijuar dhe e patë vendosur në Xhennet duke iu urdhëruar engjëjve që t'i përulen (t'i bëjnë sexhde). Por pak dobi ka nga ajo derisa në mesin e tyre ka të atillë që bëjnë të këqija, mëkate dhe e mohojnë Krijuesin dhe zotin e vet.

Kur i arsyeshmi të kuptojë se vetë virtyti i të parëve nuk e ofron nga All-llahu xh.sh. as i sjell autoritet që ai nuk e ka arritur vetëm me të mirën ose fatin e vet, as me pasuri, atëherë është plotësisht e qartë se admirimi është i kotë me atë që askujt nuk i sjell dobi. A nuk është ai që është admiruar me të sikur ai që krenohet me pasurinë e tjetrit, me autoritetin e huaj, ose me kalin që ka fituar në vrapim, kurse në kokën e të cilit ka qenë kapistra e huaj, respektivisht sikur ai për të cilin bota e rëndomtë thotë: Ai është budalla që krenohet me mençurinë e babait të vet.

Nëse admirimi në vetvete të shpie në lëvdim atëherë poshtërsia jotë është më e madhe sepse mendja jote nuk është e aftë drejtë të vlerësojë atë të cilës po i admirohesh. Kjo është kur ka të bëjë për lavdinë me atë që është e vërtetë, e çka të thuhet për lavdinë me të pavërtetën!

I biri i Nuhit, babai i Ibrahimit dhe Ebu Lehebi, xhaxhai i Pejgamberit kanë qenë ndër më të afërtit me krijesat më të zgjedhura të All-llahut xh.sh. në ndjekjen e të cilëve është nderi më i madh. Mirëpo, kjo nuk ka qenë fare e dobishme.

Në mesin e atyre që janë lindur nga martesja jo e ligjshme ka pasur edhe të atillë që në sundimin me këtë botë patën arritur vetë kulmin, siç janë Zijad (ibn Edihi) dhe Ebu Muslimi, sikur edhe ata që në mirësi kanë arritur skajoren që mund të arrihet dhe nuk ngurrojmë t'i cekim këtu, kurse dashuria ndaj tyre dhe shëmbëllimi në cilësitë e tyre lavdëruese afron nga All-llahu xh.sh.

Nëse krenohesh me fuqinë e trupit tënd, kuptoje se mushka, gomari dhe kau janë më të fortë se ti dhe më të aftë për bartje të barave të ndryshme.

Nëse krenohesh me shpejtësinë tënde, dije se qeni dhe lepuri janë më të shpejtë se ti.

Kurse është e çuditshme që qenia e arsyeshme të krenohet me diçka në çka ia tejkalon qenia jo e arsyeshme.

Është e nevojshme që ai që vetes i admirohet, ose veten e konsideron më të lartë se botën tjetër, mendo për durimin tënd kur ta godasë ndonjë brengë e madhe, ose fatkeqësi, ose dhembje, ose sëmundje, ose diç e keqe, e nëse bindet se durimi i tij është i vogël, le ta dijë se të gjithë të tjerët që janë të durueshëm në atë sprovë, si gërbulaqët e të tjerët, janë më të mirë se ai, duke e marrë parasysh natyrisht ngecjen e tyre në intelekt. E nëse mund të durohet në atë sprovë, le ta dijë, siç kemi thënë tashmë më herët, se nuk ka ardhur me asgjë të re, përkundrazi vjen, në krahasim me të gjithë të tjerët që i ngjasojnë atij, më vonë ose në fund të fundit me ta njëkohësisht, e kurrsesi tjetërfare. Pastaj le ta shikojë sjelljen e vet, drejtësinë dhe padrejtësinë ndaj begatëve, pasurisë, shërbimit, ithtarëve, shëndetit dhe autoritetit që e gëzon, e nëse sheh që në ato begati nuk e shpreh mirënjohjen e merituar All-llahut xh.sh., që ia ka dhuruar, përkatësisht se është i padrejtë në atë, le ta dijë se të drejtë, mirënjohësit dhe të moralshmit, të cilëve iu është dhënë më shumë se sa atij, janë më të mirë se ai. E nëse bindet se shpirtin e ka të drejtë, i drejti është larg nga çdo vetëlavdërim, sepse di t'i çmojë gjërat dhe ta çmojë moralin, duke iu përmbajtur në këtë gjithnjë mjedisit që është ndërmjet dy skajshmërive të qortuara. Kurse mburraveci nuk është i drejtë dhe është i lajthitur në teprimin e qortuar.

Dhuna dhe sundimi i keq mbi ata mbi të cilët All-llahu xh.sh. të ka dhënë sundim, ose në çfarëdo mënyre tjetër të janë të nënshtruar, siç janë robërit dhe shtetasit, janë dëshmi të poshtërsisë së shpirtit tënd dhe ambicies së sëmurë sikur edhe mendjengushtësisë tënde, sepse i arsyeshmi shpirti i të cilit është i lartësuar, kurse qëllimet fisnike, i ngadhënjen të barabartët me vete me fuqi e të ngjashme sipas këmbëngultësisë. Sepse, të ngrihesh mbi ata që nuk munden barabartë të mbahen është dëshmi e poshtërsisë së karakterit, shpirtit dhe sjelljes, përkatësisht shenjë e pafuqisë dhe e përçmimit. Kush e bënë këtë, është në shkallë të atij që krenohet me zhdukjen e minjve të mëdhenj, mbytjen e mizave dhe heqjen e rriqërove, që është kulm i poshtërsisë dhe bastardimit.

Dije se edukimi i shpirtit është më i rëndë se zbutja e luanit. Sepse nëse luanin e mbyll në lokalet që i shfrytëzojnë sunduesit do të ruhesh nga e keqja e tij. Kurse shpirti edhe kur është i burgosur nuk je i sigurt nga e keqja e tij.

Nga vetadmirimi rrjedhin padrejtësia, dhuna, mendjemadhësia, krenaria e tepruar dhe epërsia mbi të tjerët. Të gjitha këto emërtime kanë domethënie të afërta dhe për shumicën e njerëzve është shumë rëndë të bëhet dallimi ndërmjet tyre. Kështu dikush është i admiruar me virtytin e vet që është i dukshëm, dikush sërish me dijen e vet dhe është i mërrolur dhe i varur nga të tjerët. Dikush është i admiruar me punën e vet prandaj ngrihet e entuziazmohet, e dikush sërish me mendimin e vet dhe tjetrit padrejtësi i bën. Dikush është i admiruar me shpirtin e vet dhe bënë dhunë, e dikush me autoritetin dhe pozitën dhe mburret dhe mendjemadhësi sillet ndaj të tjerëve. Më së paku mendjemadh është ai që ngurron nga të qeshurit, lëvizjet dhe të folurit elegantë, pos në vendet ku këtë e kërkojnë punët e kësaj bote, dhe se e meta e tij është më e vogël nga të metat e të tjerëve. Por sikur këtë ta bëjë me qëllim që t'i kushtohet vetëm kryerjes së detyrës dhe lëshimit të të gjitha padobishmërive tjera, do të ishte ky virtyt për të cilin do të duhej ta lavdërojmë. Por ai këtë e bën nga nënçmimi i njerëzve dhe vetadmirimi prandaj duhet të gjykohej, sepse veprat sipas qëllimit vlerësohen dhe çdokujt i takon sipas qëllimit që e ka pasur...

Mburrja mund të jetë edhe pa kuptim edhe pa arsye nga pikëpamja e njeriut përkatës, dhe si e tillë është më e çuditshme nga të gjitha të tjerat që këtu i kemi numëruar.

Këtë njerëzit tanë të zakonshëm e quajnë temetruk, që më së shpeshti është veti e femrave dhe e atyre që sipas mendjes janë të ngjashëm. Fjala është për vetadmirimin që fare nuk ka shkas, sepse personi përkatës nuk posedon asnjë veti të mirë, as dije, as guxim, as pozitë të mirë, as prejardhje fisnike, as pasuri, dhe është i vetëdijshëm se është pa asnjë prej tyre. Në vlerësimin e këtyre gjërave nuk gabon as ai që është i aftë ta hedh gurin, por gabon vetëm ai, pjesëmarrja e të cilit në këto virtyte është e vogël. Kështu mendjengushti ndoshta do të imagjinojë se ka intelekt më të lartë. Po ashtu, kur ka pjesëmarrje të vogël në dije, mund t'ia paraqesë vetes se është dijetar i përkryer. Po ashtu ai, prejardhja e të cilit është plotësisht e pasqaruar, kurse të parët e të cilit nuk kanë qenë të ruajtur nga dhuna, do të shohë se krenohet shumë që, sikur të ishte bir "faraoni që ka pasur tenda". Kjo aspak nuk do ta rriste mburrjen e tij, ose sikur të kishte pak bujari, do t'ia paraqiste vetes se është i aftë ta ngadhënjejë hazreti Aliun, ta robërojë Zubejrin ose ta mbysë Halidin. Ose sikur të kishte sadopak pjesëmarrje në autoritet, fare nuk do të dëshironte ta shihte Lekën e Madh, ose sikur të kishte fuqi të fitojë me dorën e vet atë që është mbi fuqinë e tij, sikur edhe Diellin ta kapte, kjo fare nuk do ta ndryshonte.

Mendjemadhësia rrallë vjen nga të tillët, ndonëse edhe ajo në çka janë ata është një lloj mendjemadhësie, kurse vjen shpesh prej atyre që nuk kanë fare as dije, as prejardhje fisnike, as pasuri, as nder, as dorëshlirësi, atyre që janë në garanci të të tjerëve dhe të cilët u bëjnë padrejtësi të gjithëve që kanë sadopak pjesëmarrje në begatitë e numëruara, kurse vetë janë të vetëdijshëm që janë pa to. Përkundër kësaj, janë të padrejtë dhe ushtrojnë dhunë.

Njerërisht dhe butësisht kam hulumtuar shkakun e lartësimit të tij mbi të tjerët dhe nënçmimin e njerëzve dhe thjeshtë më ka thënë: "Unë jam i lirë dhe nuk jam rob i askujt". Në këtë iu përgjigja: "Shumica e atyre që i sheh janë sikur edhe ti të lirë, pos robërve. Ata kanë duar më të gjatë nga tuajat dhe çështja e tyre shtrihet edhe mbi ty edhe në shumë njerëz tjerë të lirë". Ai në këtë nuk më tha asgjë. Unë i jam kthyer hulumtimit të gjendjes dhe rrethanave të ngjashme me to dhe kam shpenzuar në këtë shumë vite, por nuk kam mundur të gjej arsye as motiv që do t'i motivonte në këto mburrje të paarsyeshme. I kam hulumtuar gjendjet e tyre dhe qëllimet e shpirtrave të tyre gjatë të folurit të tyre derisa nuk jam bindur që ata mendojnë se posedojnë arsyeshmëri, intelekt dhe origjinalitetin të mendimit dhe që, sikur fati t'ju ecte, tërë këtë do ta kishin zgjeruar dhe krahas kësaj edhe territore të mëdha nën sundimin e tyre do të kishin. Edhe vlera e tyre mbi njerëzit tjerë atëherë qartë do të manifestohej. Sikur të kishin pasuri, pohojnë ata, në mënyrë korrekte do ta shpenzonin. Së këndejmi buron mendjemadhësia dhe mburraja e tyre.

Ky është vendi ku do të mundej në mënyrë interesante dhe me vend të tillëve t'u kundërvihemi dhe t'u thuhet se vetëm mençuria dhe intelektin janë virtyte për të cilat, dikush, kur edhe nuk i posedon, fuqishëm beson se pikërisht tek ai e kanë arritur përkryeshmërinë e vet. Kështu i çmenduri dhe pijaneci e përqeshin të mençurin dhe të zhdehurin, injoranti të urtin dhe të diturin, fëmijët e vegjël njerëzit e rritur, kokëtrashët i nënçmojnë të mençurit, kokëtrashat ndër femrat i nënçmojnë njerëzit e mëdhenj të mençur dhe mendimin e tyre. Shkurtimisht, sa më i vogël të jetë intelektin i dikujt aq më shumë mendon se posedon mendje të plotë dhe intelekt të përkryer. Ky nuk është rast me virtytet tjera, sepse ai që nuk posedon asnjë prej tyre është i vetëdijshëm se është pa to. Gabon vetëm ai në gjykimin e vet kush ka pak pjesëmarrje në to. Nëse edhe intelektin i tij është i vogël, do të mendojë se në këtë ka arritur shkallë të lartë.

Ilaç për këtë që e cekëm janë varfëria dhe jopopullariteti. Nuk ka ilaç më efikas për këtë. E nëse nuk shërohen me këtë, rreziku dhe dëmi i tyre për njerëzit do të jetë shumë i madh. Ata do t'u gjejnë të meta të tjerëve, do ta fyejnë nderin e tyre dhe do t'i përqeshin të gjitha njerëzit, do ta hedhin të vërtetën dhe do të preokupohen me gjëra të kota. Mbase do të anojnë nga ofendimi dhe llafosja, e mbase madje edhe nga goditja shuplakë dhe rrahja kur të shohin shkasin më të vogël për këtë.

Dikush mund ta fshehtë mburrjen e vet dhe posa arrin pak autoritet e dëfton mburrjen sepse mendja e tij nuk mund ta fshehtë ose ta asfiksojë. Gjëja më qesharake që e kam vërejtur te i dobëti është që te ai të ngadhënjejë dashuria ndaj fëmijës së vogël ose bashkëshortes dhe të fillojë ta përshekruajë në tubimet e ndryshme publike duke folur se si është e mençur e madje edhe kështu: "Ajo është më e mençur se unë dhe unë jam i lumtur kur më ofron këshillë". Të dobëtit mjaft shpesh në mënyrë të tepruar i lavdërojnë gratë e veta para të tjerëve se janë të bukura, të mira dhe vitale sikur janë lypsarë dhe dëgjuesve dëshirojnë sa më shumë t'ua bëjnë të ëmbla. Këtë e bëjnë mendjengushtët dhe pa krenari të veten.

I arsyeshmi kurrë nuk e lëshon atë që intelekti i tij ia imponon. Në origjinal në zili janë fjalët e ziliqarit që kur dëgjon dikë që shkuar larg në dije që diç të thotë, shpjegon: "Ky është absurd që askush deri më sot as nuk e ka treguar e as s'e ka thënë." E nëse e dëgjon dikë se si e shpjegon atë që para tij dikush e ka thënë, thotë: "Ky është absurd që kaheerë është thënë." Ky është grup i keq i atyre që e kanë penguar rrugën që shpie në dije dhe i kthejnë njerëzit prej tij që të shtohet numri i atyre që janë injorantë të ngjashëm sikur edhe ata.

Të urtit nuk do të mund t'i shërbejë mençuria e tij tek ai që ka natyrë të çoroditur, që më tepër, ky i dyti do ta konsiderojë të prishur sikur që është edhe ai.

Jam dëshmuar me njerëzit me karakter të keq të cilët ia kanë prezentuar vetes atë se të gjithë njerëzit sikur ata janë të prishur, sepse fare nuk besojnë se mundet kushdo qoftë të jetë i ruajtur nga të metat në të cilat janë ata. Kjo është forma më e keqe e çoroditjes së natyrës dhe largimit nga virtyti dhe e keqja. Ai e të cilit është kjo cilësi nuk ka kurrfarë të mire që do të mund të pritej prej tij. Kurse suksesi vjen vetëm prej All-llahut xh.sh.

Drejtësia është fortesë në të cilën kërkon strehim secili nga ata që frikësohet. Sepse edhe dhunëbërësi edhe ai që nuk është, kur sheh se dikush po i përgatit të keqen, e fton drejtësinë dhe e gjykon dhunën duke e qortuar. Kurse nuk ka kush që e qorton drejtësinë. Ai që sipas natyrës së vet është i drejtë, qëndron në atë fortesën më të fortifikuar.

T'i falënderohesh begatidshënësit është detyrë e obligueshme, kurse kjo bëhet ashtu që t'ia kthesh në mënyrë të njëjtë në të cilën të ka bërë mirë ose edhe më mirë, që të kujdesesh se si më së miri do ta mbrosh, që t'i jesh besnik derisa është i gjallë dhe kur vdes, pastaj suitës dhe familjes së tij, që ta duash sinqerisht dhe t'i ofrosh këshillë, t'i bësh publike virtytet e tij dhe t'ia fshehtë të metat derisa të jeshë gjallë dhe që këtë t'ua porositish atyre që do të vijnë pas teje dhe atyre që të duan.

Nuk bën pjesë në këtë falënderim të ndihmohet në mëkat dhe të bëhet pa këshillë në atë që do të shkatërrojë në fenë e tij dhe jetën e tij në këtë botë. Sepse, kush e ndihmon atë që i ka bërë mirë në diçka që është e pavërtetë, ai me këtë e mashtron dhe e mohon begatinë e tij. Duhet ditur po ashtu se mirësia dhe begatitë e All-llahut xh.sh. janë gjithnjë më të mëdha më të vjetra dhe më të mira nëse krahasohen me cilën do begati të dikujt tjetër. A thua ka dhurata më të mëdha nga këto me të cilat I Madhëruari na ka dhuruar kur na ka dhënë sy me të cilët shohim, veshë me të cilët dëgjojmë dhe shqisat tjera të zgjedhura, kur na ka dhuruar të folur dhe intelekt me të

cilat kemi aftësi që Ai të na drejtohet dhe të na nënshtrojë çdo gjë në qiej dhe në Tokë, siç janë trupat qiellorë dhe elementet e pastaj na ka dalluar mbi krijesat tjera të veta, pos engjëjve të zgjedhur ndër banorët e qiejve?! E a mudet begatia e kujtdo goftë të krahasohet me begatitë e Tij?!

Për këtë ai që falënderimin e vet bamirësit ia shpreh në mënyrë që i ndihmon në të pavërtetën dhe duke u shoqëruar me të në atë që nuk lejohet, në realitet mohon begatinë e më të Madhit që e jep begatinë dhe bamirësinë e më të Madhit që e bënë mirësinë. Ai nuk e ka falënderuar në mënyrë të denjë Atë që meriton çdo falënderim dhe lavdatë, nuk i falënderohet si duhet All-llahut xh.sh. E kush ndërmjetëson ndërmjet bamirësit të vet dhe të pavërtetës dhe e mbështet në të vërtetën, e ka falënderuar sinqerisht dhe në tërësi e ka kryer detyrën e vet ndaj tij. Kurse All-llahu xh.sh. mundëson që të arrihet sukcesi.

MBI PJESËMARRJEN NË TUBIMET E DIJETARËVE

Kur të marrish pjesë në tubimin e dijetarëve, prania jote le të jetë sikur e atij që dëshiron ta rritë dijen dhe shpërblimin e vet, e jo sikur e atij që kënaqet me atë që e ka dhe me praninë e vet vetëm dëshiron të zejë në thua që menjëherë do ta përhapë ose pazakonshmerinë të cilën menjëherë do ta përhapë, sepse ky është akt i të poshtërve që në dije kurrë nuk do të arrijnë sukses. Nëse prania jote do të jetë si u tha në fillim, do të fitosh të mirën në çdo pikëpamje, e nëse nuk bëhet kështu, por qëllimin e ke tjetërfare, atëherë qëndrimi në shtëpi është më i mirë për trupin tënd, mësimi nuk është për moralin tënd dhe kjo është më e sigurt për fenë tënde.

Nëse prania jote do të jetë çfarë duhet, atëherë duhet t'u përmbahesh këtyre tri rregullave sepse rregull katërt nuk ka:

E para, të heshtish sikur ata që dinë dhe do të arrish shpërblim për shkak të qëllimit të pjesëmarrjes, që papunësinë ta zvogëlosh, ta vjelish shpërblimin e shoqërimit dhe dashurisë ndaj atij me të cilin shoqërohesh.

E dyta, nëse këtë nuk e bën por dëshiron të pyesish, atëherë bëje këtë sikur ai që me pyetje dëshiron të mësojë, dhe, krahas këtyre katër, do ta arrish edhe virtytin e pestë: do ta zgjerosh dijen tënde. Kurse urtësia e pyetjes përbëhet në atë të pyesish për atë për çka nuk di, sepse pyetja për atë që ke dituri është shenjë e mendjengushtësisë, poshtërsisë dhe humbje e të folurit dhe kohës në atë në çka nuk ka kurrfarë dobie as për ty as për të tjerët. Aq më tepër, mbase kjo do të shkaktojë vetëm armiqësi e cila si e tillë është plotësisht e padobishme.

E treta, ruaju që të sillesh sikur ai që është dijetar i mirë, kurse shenjë e kësaj është që përgjigjen në pyetjen tënde haptas e nënçmon. E nëse kjo te ti nuk gjendet, nëse vetëm i përsëritë fjalët e tua ose e kundërshton në mënyrën që kundërshtari yt nuk e konsideron kundërvënie, atëherë tërhiq nga ajo, sepse me përsëritjen e fjalëve tua nuk do ta arrish shpërblimin shtojcë, tjetrin nuk do ta mësosh as që vetë diç më shumë do të mësosh. Përkundrazi, vetëm do të nxisish mllef në vete dhe te kundërshtari yt, e edhe armiqësi, që ndoshta do të shpie në atë që do të shkaktojë dëm edhe më të madh. Na mjafton All-llahu dhe zotëri i shkëlqyeshëm është Ai!

Nëse deri te ti depërton kundërshtimi verbal ose atakohesh në formë të shkruar, ruaju mirë që këtë ta pranosh hidhërisht dhe në mënyrën që do ta nxiste jo teprimin para se të dëftosh në pavërtetësinë e asaj duke shtruar argumentimin e fortë. E po ashtu mos e prano atë kundërshtim sikur që këtë e konfirmon dhe e miraton para se ta mësosh këtë, sepse do të sillesh jodrejtësisht në të dy rastet së bashku. Por afroju kësaj në mënyrën e atij që e dëshiron pjesën e vet në të kuptuarit e çdo gjëje që e dëgjon dhe

sheh, që me këtë ta zgjerojë dijen e vet dhe të cekurën ta pranojë nëse është e mirë, ndërsa të refuzojë nëse është e gabueshme. Nëse ashtu do të veprosh e ke të garantuar shpërblimin e mirë dhe ke merituar lëvdatë të madhe dhe mirësi të pakufishme. Është detyrë që njerëzve t'ua mësosh të mirën dhe të punosh sipas saj. Kush i bën këto dtë yja i ka merituar së bashku dy të mira. E kush e mëson ç'është e mirë, por nuk vepron sipas saj, ka bërë mirë në aspekt të arsimit të vet, kurse ka gabuar për shkak të mungesës së veprës, dhe kështu ka ngatërruar veprën e mirë me të keqen. Megjithatë, edhe ai është më i mirë se ai që as që ka mësuar as që mirë ka punuar. Kurse edhe ai, edhe pse është pa të mira, është në gjendje më të mirë dhe më pak është i qortuar nga ai që e pengon atë që është e mirë kurse kthen nga ajo.

Sikur nga e keqja të shmanget vetëm ai që në vete nuk ka asgjë të keqe, kurse të mirën ta urdhërojë vetëm ai që në tërësi e posedon, atëherë askush nuk do ta ndalonte të keqen, as që dikush do ta urdhëronte të mirën, pas Pejgamberit s.a.v.s. Kurse të mjafton si shembull i natyrës së keqe e të ligë dhe gjendjes së qortuar ai që për këtë e ka shprehur mendimin e vet. Kurse All-llahu xh.sh. jep që të kihet sukses.

Për këtë fshehja e durimit është e qortuar, sepse paraqet dobësi të ndjenjave, vrazhdësi të shpirtit dhe mungesë të mëshirës, kurse këto janë të gjitha vese të këqija që mund të gjenden vetëm te njerëzit e këqij e të prishur, te ata zemrat e të cilëve janë sikur te bishat. Duke e marrë parasysh se kjo që e kemi përmendur është e shëmtuar, atëherë ajo që është e kundërta e kësaj është e lavdëruar, e kjo është fshehja e frikës, sepse përmbanë mëshirë, butësi dhe të kuptuarit e shkallës së fatkeqësisë. Nga tërë kjo rezulton se gjëja e vetme korrekte në këtë është që njeriu të jetë me shpirt drejtësie, trup të durueshëm, që as me fytyrë as me çfarëdo organi tjetër nuk dëfton asgjë që do të dëftonte në ekzistimin e frikës dhe shqetësimit. Kurse All-llahu xh.sh. mundëson të kihet sukses.

Sikur ai, mendimi i të cilit është i gabueshëm, të bëhet i vetëdijshëm për dëmin e gjykimit të vet të keq në të kaluarën, sigurisht do të kishte sukses ta braktisë atë në ardhmëri.

MBI ZBULIMIN (ME SHPIRT) TË ASAJ QË FSHEHET NË TË FOLUR OSE ASAJ QË SJELL LËVDATË DHE KUJTIM

Nga këto dy gjëra thuajse nuk është kursyer askush përveç atij që është pa kurrfarë ambicie, që plotësisht sundon me shpirtin e vet dhe është i aftë ta zotërojë plotësisht zemërimin e vet, ose atij që e ka shëruar lakminë e vet për të dëgjuarit e të folurit që prej tij fshehet ose atij që prej të pamurit të tij fshehet pa menduar për të ngjashmen që i ka mbetur e panjohur në ndonjë vend tjetër, në viset e largëta të rruzullit tokësor. E nëse tërë kjo e panjohur do t'i interesojë, atëherë ky është i marrë dhe pa fije mend, e nëse fare nuk do t'i interesojë atëherë kjo që këtu i ka mbetur e panjohur është e njëjtë sikur ajo që i ka mbetur e panjohur prej më herët, pa kurrfarë dallimi në këtë. Për këtë le ta rrisë argumentimin kundër epshit të vet dhe me gjuhën e arsyes le t'i thotë shpirtit të vet:

- Ç' mendon sikur mos ta dije që këtu ekziston diç që prej teje është e fshehur, a do të përpiqeshe ta njohish?

Përgjigjja pa dyshim do të jetë: jo! Prandaj le t'i thotë:

- E bëhu atëherë i atillë çfarë do të ishe sikur nuk e di që këtu ka diç të fshehtë prej teje dhe për ty e panjohur. Kështu vetes do t'i sigurosh qetësi, do të flakish brengosjen, dhembjen e jorehatisë dhe shëmtinë e lakmisë, kurse këto janë fitimet e

mëdha e të lartësuar, cilësitë e mira e lavdëruese për të cilat synon çdo njeri i arsyeshëm, kurse u shmanget vetëm ai që është i cunguar dhe jo i plotë.

Ai që i është dorëzuar imagjinatës dhe mendimit të vet në mënyrë që t'i dëgjohej emri në botë dhe ta ruajë kujtimin për të, le të mendojë mirë për shpirtin e vet e pastaj le t'i thotë:

- Ç'mendon sikur gjithherë të përmendesha në mënyrën më të mirë dhe në të gjitha vendet e banuara të botës, sërish kohë do të duhej patjetër njëherë deri në fund të shpëstillet, pastaj nëse unë për atë përmendje nuk do të dija, a do të kem në këtë ndonjë gëzim dhe hare apo jo?

Sërish përgjigjja do të jetë: jo, kurrfarë tjetërfare.

Kur kjo të jetë e saktë dhe e sigurt atëherë le të thotë: kur të vdes nuk do të dijë se a po më përmendin apo jo, e po ashtu nëse jam i gjallë, por deri tek unë nuk arrin përmendja ime, unë nga kjo nuk kam kurrfarë dobie. Mirë le të mendojë edhe për këto dy fakte të mëdha:

E para, shumë felajmëruesve dhe Të dërguarve, s.a.v.s., që kanë kaluar nëpër jetë, kurse për të cilët askush tash nuk posedon kurrfarë dije, nuk u është ruajtur as emri, as kujtimi, as lajmi, as çfarëdo gjurme tjetër, në çfarëdo mënyre. Pastaj ka pasur po ashtu shumë shëmbëllyes nga shokët e felajmëruesve të kaluar dhe prej filozofëve, dijetarëve, njerëzve të mirë, sunduesve të kaluar, ndërtuesve të qyteteve të tanishme, dhe trashëgimtarëve të tyre për të cilët lajmet janë humbur dhe askush për ta fare nuk di asgjë. Kjo që nuk dihet për ta a do t'i bëjë dëm ndonjërit prej tyre nëse ka qenë i mirë, a e cungon virtytin e tij, ose e fshinë veprën e tij të mirë, ose e zvogëlon shkallën e tij tek All-llahu xh.sh.? Kush nuk e njeh këtë le të dijë se sot më së shumti dihet për të kaluarën e sunduesve hebraikë, e pastaj vjen ajo që ne e dimë për historinë e sunduesve grekë e persianë. Mirëpo, tërë kjo nuk e tejkalon periudhën prej dy mijë vjetësh në të kaluarën. E ku janë atëherë lajmet për ata që para tyre e kanë banuar rruzullin tokësor? A nuk janë zhdukur të gjithë ata, dhe plotësisht janë fshirë dhe humbur lajmet për ta? Në atë kuptim janë edhe fjalët e All-llahut të Madhëruar: "... dhe të dërguarve për të cilët nuk të kemi rrëfyer", "... dhe shumë popujve ndërmjet tyre", "... dhe atyre pas tyre? - vetëm All-llahu e di". Pra, a nuk është njeriu megjithatë, edhe pse për një çast u bë i njohur në kohë, sikur popujt e hershëm që po ashtu janë përmendur e në fund plotësisht janë harruar?! Le të mendojë njeriu edhe për të që është përmendur për të mirë ose të keqe, a ia rritë kjo tek All-llahu xh.sh. shkallën e tij, a ia siguron ndonjë vlerë, nëse këtë nuk e ka arritur me veprën e vet derisa ende ishte gjallë? Nëse kjo është ashtu siç kemi thënë atëherë rezulton se dëshira për kujtim në realitet është dëshira e të mashtruarit, e cila është e kotë dhe fare pa dobi. Për këtë njeriu duhet synuar nga rritja e virtytit të vet nëpër veprat e mira sepse vetëm ai që posedon këtë meriton kujtim të mirë për veten, lëvdatë të mirë dhe veti të mirë, kurse kjo është ajo që njeriu e ofron tek Krijuesi i lartë i tij dhe bën që të përmendet tek Ai, prej çka do të ketë dobi dhe fitim të përhershëm. Kurse All-llahu xh.sh. i jep suksesin!

Në botë dominon hipokrizia dhe është çudi e vërtetë se si njerëzit nuk e miratojnë pos atij që ndaj tyre është hipokrit.

Nëse dikush thotë: "Në karakter qëndron virtyti sepse skajet e kundërshtive takohen ndërmjet veti" nuk është larg nga e vërteta. Sepse edhe ne e dimë se pasojat e kundërshtive barazohen dhe shohim njeriun se si qanë prej gëzimit dhe pikëllimit, shpërthimi i tepruar i dashurisë ndeshet me shpërthimin e tepruar të urrejtjes në ndjekjen e fatit. Kjo mund të jetë shkak i ndërprerjes së marrëdhënieve kur të humben durimi dhe drejtësia.

Shumësia e pozitive (funksioneve) të larta e detyrojnë njeriun të gënjejë për shkak se shpesh në gënjeshtëri kërkon arsytim. Kështu mësohet me gënjeshtëri duke e konsideruar shfaqje të rëndomtë.

Dëshmitari më i drejtë kundër atij që prej natyrës është i sinqertë është fytyra e tij, sepse në të manifestohet pos diç të gënjejë ose këtë dëshiron ta bëjë. Kurse dëshmitari më i drejtë kundër gënjeshtarit është gjuha e tij që për këtë shkak zë në thua dhe të folurit e tij bëhet kundërthënës...

Fatkeqësia më e madhe është në mikun jo të sinqertë. Tek ata njerëz në gjuhët e të cilëve të këqijat më së lehti gjenden, më së lehti gjenden edhe në veprën e tyre. Kjo shihet më së miri në bisedimin reciprok të meshkujve dhe femrave të paturpshme dhe llafosjeve deri në fund përbuzëse, profesionet e të cilëve janë të thjeshta...

Takimi e heq urrejtjen, sepse shikimi i syrit në sy i përmirëson zemrat.

Mos të të pikëllojë takimi i mikut tënd me armikun tënd, sepse ai e zbutë çështjen e vet tek ai.

Gjërat më të rrezikshme për njerëzit janë frika, brenga, sëmundja dhe varfëria, kurse më e dhembshmja në shpirt prej të gjithave është brenga që mos të humbet e dashura dhe mos të vijë e mërzi. Pastaj vijnë frika dhe varfëria. Dëshmi për këtë është që edhe varfëria të shpejtohet që të refuzohet frika. Njeriu do ta shpenzojë tërë pasurinë që vetes t'i sigurojë siguri. Kurse edhe frika edhe varfëria shpejtohen që me to të refuzohet sëmundja. Njeriu u ekspozohet rreziqeve të ndryshme që të jetë i shëndoshë duke flijuar për shëndetin edhe tërë pasurinë kur sheh se po i ofrohet vdekja. E kur plotësisht të dëshmohet në afërsinë e saj, mendon se ka flijuar çdo gjë çka ka nga pasuria që të shpëtojë dhe shërohet.

Frika bëhet lehtë e durueshme kur me të dëshirohet të largohet brengosja, dhe se njeriu u ekspozohet shumë rreziqeve që ta refuzojë brengën nga vetja.

Dhembja më e madhe është ajo që vazhdimisht e ka goditur ndonjë pjesë të trupit. Mirëpo, shpirtrat fisnikë konsiderojnë se nga të gjitha dhembjet që i kemi cekur më e madhja është nënçmimi. Shpirtrat e poshtër konsiderojnë se nënçmimi është frika më e lehtë që njeriun mund ta godasë.

MBI VEPRIMET E PAZAKONSHME MORALE

Të arsyeshmet nuk duhet gjykuar në bazë të lutjes për mëshirë, ankesës, dinakërisë dhe lëkundjes së të përlozurit që shtiret se i është bërë e padrejtë. Sepse, i kam parë disa që kanë vepruar ashtu, kurse sigurisht qenë mizorë që e kanë tepruar çdo ditë. Në anën tjetër, i kam parë disa të cilëve u është bërë e padrejtë se si ishin të qetë në të folur, pa kurrfarë ankese dhe të paiteruesuar dhe se ai që nuk është interesuar për gjendjen e tyre do të mendojë se ata janë mizorë. Prandaj këtu ka nevojë dëshmimi i mirë dhe që mos të bie nën ndikim të asaj që shpirti e synon, ka nevojë që njeriu mos të bie nën ndikimin e gjendjes momentale as në rastin e parë as të dytë, por që gjithnjë të synojë nga drejtësia që barabartë e urdhëron e vërteta. Në veprimet jo të rëndomta morale po ashtu bën pjesë edhe ajo që neglijenca është e qortuar, kurse praktimi i saj i lavdueshëm nga shkak që ai që sipas natyrës është jozelltar e shfrytëzon këtë veçori pa vend edhe atje ku ka nevojë përmbajtja e tij. Sepse jozellshmëria bën pjesë në padije dhe është e qortuar. Kurse ai që sipas natyrës është i kujdesshëm gjithëherë e shfrytëzon jozellshmërinë atje ku e ka vendin dhe ku është i qortuar gjurmimi dhe çfarëdo hulumtim themeltar. Pra, është lëvduese të tregohet jo i zellshëm me qëllim të arritjes së të vërtetës, refuzimit të mendjelehtësisë, përdorimit të butësisë dhe evitimit

të pakëndëshmërisë, së këndejmi është gjendje e lavdueshme që njeriu të dëftojë neglijencë atje ku është e nevojshme derisa neglijenca si e tillë është veti e qortuar. Kështu është edhe me shprehjen dhe fshehjen e frikës dhe me manifestimin dhe fshehjen e durimit. Të manifestohet frika në goditjet e fatit është e qortuar, sepse kjo është shenjë e paaftësisë së njeriut që të sundojë me vetveten sikur edhe manifestimi i diçkaje në çka nuk ka kurrfarë dobie. Kjo është qortuese edhe nga pikëpamja e vetë fesë, sepse paraqet refuzimin e asaj që ka nevojë të bëhet dhe jogatishmëria që të pritët ajo që do të vijë, e që mund të jetë më e rrezikshme nga ajo në çka momentalisht është dhe për ç'arsye kjo frikë dhe panikë manifestohen. Pasi që manifestimi i frikës është i qortuar, rezulton se manifestimi i asaj që është e kundërt me këtë është veti lavdëruese, e ky është durimi. Manifestimi i tij është shenjë e zotërimit me vetveten, refuzimit të asaj që është e padobishme, kurse bërja e asaj që është e mirë dhe e dobishme, edhe tash edhe më vonë (edhe në këtë botë edhe në botën tjetër).

Nënçmimi është lloj i tradhtisë, sepse mund të të tradhtojë i që të nënçmon, kurse ai që të ka nënçmuar tashmë të ka tradhtuar dhe ndaj teje ka qenë i padrejtë. Për këtë çdo nënçmues është tradhtar, kurse çdo tradhtar nuk është nënçmues. Ai që nënçmon ndonjë gjë e nënçmon edhe pronarin e saj.

Vetëm në dy raste është e mirë ajo që është e shëmtuar në të gjitha rastet tjera: qortimi dhe kërkimi i faljes. Është mirë të numërohen të mirat dhe të cekën bamirësitë, përndryshe kjo është skajërisht e shëmtuar në të gjitha rastet pos në këto dy rastet e cekura.

Nuk është turp nëse dikush sipas natyrës së vet të synojë drejt disa të këqijave qofshin edhe më të këqijat dhe të metat më të mëdha, derisa këtë nuk e publikon në fjalën ose në veprën e vet. Thuaje kjo mund të jetë më lavdëruese për të se që do të lëvdohet ai të cilit natyra e tij i ndihmon të jetë i mirë. Natyra e prishur mundet vetëm me fuqinë e mendjes zelltare të ngadhënjehet.

Ta tradhtosh shenjtërinë martesore është më e keq se vrasje të bësh, sepse nderi për njeriun fisnik është më e lartë se pasuria. Fisniku duhet që trupin e vet ta ruajë me pasurinë e vet, shpirtin e vet me trupin e vet, nderin e vet me jetën e vet, besimin e vet me nderin e vet dhe vetëm besimin nuk mund ta flijojë për asgjë tjetër.

Zhënjimi në nder është më i keq se zhënjimi në pasuri. Dëshmi për këtë është ajo që thuajse nuk mund të gjendet dikush që në pikëpamje nderi nuk do të zhënjë qoftë pak dhe ai mbetet ndër të mirët, derisa zhënjimi në pasuri, qoftë i vogël ose e madhe, mund të vijë vetëm nga ana e atij që deri në skaj është i përbuzur dhe larg nga njerëzit e mirë.

Të konkludosh sipas analogjisë për gjendjen e njerëzve në të shumtën e rasteve mund të sjellë deri te përfundimet e rrejshme dhe kryesisht të pavërteta. Kjo aq më tepër nuk është e lejuar në fe. Përgjasuesi (mukal-lidi) është i kënaqur që të konsiderohet i marrë, por e merr mjaft seriozisht që të mashtrohet në pasurinë e tij. Dhe në të dy këto rastet bën gabim.

Nuk gjykohet naiviteti në pasurinë e tij. Këtë mund ta konsiderojë mjaft serioze vetëm ai natyra e të cilit është e prishur, ambicia e poshtër dhe shpirti i përbuzur.

Ai që nuk di ç'janë virtytet le të mbështetet në atë që i ka urdhëruar All-llahu xh.sh. dhe Pejgamberi i Tij, s.a.v.s., sepse në këtë janë përmbajtur të gjitha virtytet.

Janë të shumta ato të cilave u druajmë dhe kujdesi nga ato të bëhet shkak që të biem në ato.

Ka mjaft fshehtësi që përhapen për shkak se në ruajtjen e tyre teprohet.

Ka mjaft kthime kokash që janë më të dyshimta se shikimet e gjata.

Bazë e gjithë kësaj është teprimi që ka dalur nga suazat e maturisë, drejtësisë. Kurse virtyti është ndërmjet teprimit në masë dhe ngecjes për masë. Të dy skajshmëritë janë të qortuara. Ndërmjet tyre është virtyti që është i lavdëruar. Përjashtim është vetëm mendja në të cilën nuk mund të ketë teprim.

Gabimi në urtësi është më i mirë se sa gabimi në shkatërrim.

Është e çuditshme se si virtytet janë të bukura dhe vështirë të sendërtueshme, kurse të këqijat të shëmtuara dhe lehtë të kapshme!

Kush dëshiron të jetë i drejtë le të mendohet në vendin e kundërshtarit të vet, dhe qartë do t'i dëftohet padrejtësia e tij.

Urtësia është aftësia e të njohurit të mikut prej armikut.

Kulmi i marrëzisë dhe dobësisë është mosdallimi i armikut prej mikut.

Mos ia lësho armikun tënd dhunës as ti mos i bën dhunë. Në këtë barazoje atë dhe mikun. Bëhu i kujdesshëm ndaj tij dhe ruaju që vetes t'ia ofrosh ose ta lartësosh vlerën e tij, sepse kështu bëjnë të marrët.

Kush e barazon armikun e vet me mikun e vet në afrimin nga vetja dhe lartësimin, pak njerëz do ta duan dhe vetë do t'ua lehtësojë që t'i bëhen kundërshtarë. Do të bëjë që armiku ta nënçmojë dhe do t'i japë mundësi që kundër tij të luftojë. Mikun kështu do ta kthejë kundër vetes dhe do të bëjë që ai të futet në grupin e armiqve të tij.

Kulmi i të mirës është që kundërshtari yt të jetë i sigurt nga dhuna jote dhe e atij që të ka lëshuar dhunës së tij. Por duke e afruar nga vetja, bën veprimin e të marrëve të cilëve po u afrohet shkatërrimi.

Kulmi i të keqes është që miku yt mos të shpëtojë nga dhuna jote. Kurse mikun e largon nga vetja vetëm ai që nuk ka mend dhe të cilit shkatërrimi i është garantuar.

Nuk është shpirtmirësi t'a afrosh vetes armiq të pos me ta të jetosh në qetësi, por gjithnjë të keshë kujdes nga ata.

Rrallë kam parë që dikush që ka pasur mundësi dhe është shkatërruar që përsëri të vijë në mundësi.

Sprovat e njeriut në jetë janë të shumta, kurse më të mëdha janë ato me pjesëtarët e racës së tij njerëzore.

E keqja që njeriu ia shkakton njeriut tjetër është më e madhe se e keqja që ia shkakton bishave të egra dhe gjarpërinjve të dëmshëm. Sepse, ka mundësi të ruhesh nga e keqja e kësaj që e cekëm, por fare nuk është e mundur që nga e keqja e njerëzve të mbrohesh.

* * *

Falënderimi i qoftë All-llahut, Një të Vetmit! Bekimi dhe paqja e Tij qofshin mbi robin më të zgjedhur të Tij, prijësin tonë Muhammedin a.s., në gjininë e tij të ndershme, shokët dhe familjen, përherë deri në Ditën e gjykimit!

Tekstet e prezentuara domosdoshmërisht nuk përfaqësojnë politikën e redaksisë të Dielli.net!
dielli@dielli.net